

Juridiska institutionen
Examensarbete Vårterminen 2017

Trafiktjänstemäns användning av 24:7 § andra stycket rättegångsbalken i samband med bedrägligt beteende

En rättsanalys av envarsgripande i kollektivtrafiken

Henrik Bjerkholm

Handledare: Robert Eneljung

Examinator: Anna Wallerman

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

”(...) ”diehard dishonesty” (vanemässig fuskåkare), karakteriseras av att göra allt för att inte göra rätt för sig. Det kan handla om ideologiska, ekonomiska eller andra skäl. För att på allvar stävja fuskåkning i denna grupp krävs en helt annan infrastruktur (...)

- Riktlinjer, biljettkontroll 2016-07-13 Version 3.9, Västrafik, s.6

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Förkortningar	6

1. Inledning

1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Tes	8
1.4 Metod	8
1.5 Material	8
1.6 Disposition	10
1.7 Ämnesaktualitet	11
1.8 Avgränsningar	12

2. Bakgrund

2.1 Slutet på våldsmonopolet?	12
2.2 Historisk återblick	14
2.3 Dagens situation	14
2.4 Trafiktjänstemän	16

3. Rättsprinciper

3.1 Förutsägbarhetsprincipen	16
3.2 Legalitetsprincipen	17
3.3 Objektivitetsprincipen och likhetsprincipen	17
3.4 Proportionalitetsprincipen	18

3.5 Ändamålsprincipen	18
-----------------------------	----

4. Rättslig reglering

4.1 Tillåten våldsanvändning vid ingripande	19
4.1.1 10 § Polislagen	19
4.1.2 24:2 § Brottsbalken	20
4.1.3 Nödvärn	20
4.1.4 Hjälper annan	21
4.1.5 Excess	22
4.2 Rättsliga påföljder	22
4.2.1 Olaga frihetsberövande	22
4.2.2 Ofredande	23
4.2.3 Bedrägligt beteende	23
4.2.4 Tilläggsavgift	24
4.2.5 Spärrforcering	24
4.2.6 Val av påföljd	24

5. Kritisk analys av envarsgripande begreppet

5.1 Rekvisitet ”brott” och gripande av barn	25
5.2 Rekvisitet ”bar gärning eller flyende fot”	26
5.3 Rekvisitet ”envar”	28
5.4 Rekvisitet ”skyndsamt överlämnas till polis”	29
5.5 Generella regler kring genomförandet av envarsgripande	29

6. Analys av ett antal frågeställning som berör envarsgripanden

6.1 När uppstår ett frihetsberövande?	30
6.2 Får en frihetsberövad person förflyttas?	34
6.3 Analys av tillåten våldsanvändningen	35
6.4 Konsekvenser av ett felaktigt envarsgripande	36
6.5 Hur får ett envarsgripande avslutas?	41

7. Bedrägligt beteende i kollektivtrafiken

7.1 Vad utgör brottet bedrägligt beteende i kollektivtrafiken?	41
7.2 När får ett envarsgripande för bedrägligt beteende genomföras i kollektivtrafiken?.....	42
7.3 Uppsåt	44
7.4 Proportionalitetsprincipen	45
7.5 Åtalsbegränsning	46

8. Avslutande analys	46
-----------------------------------	----

9. Källor	50
------------------------	----

Sammanfattning

Uppsatsen är uppbyggd i tre delar. Den första delen utgörs av en grundläggande redogörelse av gällande rätt rörande tillåten våldsanvändning, rättsliga påföljder och de rättsprinciper som i någon mån påverkar trafiktjänstemäns arbete. Här avses även rättsprinciper som inte omfattar trafiktjänstemän och därigenom påverkar på vilket sätt trafiktjänstemän genomför sitt arbete.

I uppsatsens andra del kritiskt analyserar jag varje enskilt rekvisit i 24 kap 7 § andra stycket RB för att ge läsaren en fullständig bild av hur envarsgripande lagstiftningen är uppbyggd och hur varje enskilt rekvisit ska tillämpas. De viktigaste slutsatserna i denna del är att barn kan frihetsberövas utan bortre tidsgräns och att kraven för att få genomföra ett envarsgripande är så pass höga att mycket lite utrymme ges för att gripa någon för en gärning man själv inte observerat begåtts.

Den tredje delen utgör uppsatsens kärna och det är med hjälp av informationen från första och andra delen av uppsatsen som specifika frågeställningar kring trafiktjänstemäns användning av 24 kap 7 § andra stycket RB i kollektivtrafiken analyseras. Denna del tar avstamp i problematiken kring vad ett frihetsberövande är och när det kan anses uppstå. Jag har under detta inledande avsnitt konstaterat att det finns primärt tre stycken faktorer som avgör om ett ingripande är att anses som frihetsberövande eller inte. Faktorerna utgörs av det hot den misstänkte känner om denne inte lyder, syftet med förfrågan och den effekt ingripandet har på rättssäkerheten. Efter att konstaterat vad ett frihetsberövande är så har jag avhandlat frågan vad som utgör bedrägligt beteende i kollektivtrafiken och när ett envarsgripande får genomföras. När det kommer till vad som utgör bedrägligt beteende i kollektivtrafiken har jag kommit fram till att den miljö som kollektivtrafiken verkar i erbjuder mycket svåra tolkningar. Jag menar att man kan ifrågasätta om en person som utan giltigt färdmedel befinner sig på en perrong gör sig skyldig till bedrägligt beteende. Med stöd av doktrin, praxis och förarbeten om envarsgripande drar jag slutsatsen att en trafiktjänsteman svårligen kan envarsgripa en person som inte har setts åka med färdmedlet, och även om så har skett, erbjuder miljön så många alternativ till att personen uppsåtligen begått bedrägligt beteende att en bar gärning är svår att nå upp till. När ett gripande genomförs ska försvarligt våld användas. Efter att analyserat doktrin och praxis menar jag att mycket talar för att en gripen inte får flyttas på utan uttryckligt samtycke. Jag menar också att likt polisens tjänstefel som är straffbart redan vid oaktsamhet så krävs detta för trafiktjänstemän. Detta då mycket få begår uppsåtligt olagliga frihetsberövande men att det måste gå att straffa frihetsberövande där trafiktjänstemannen förfarit oaktsamt vid envarsgripandet.

Slutsaten blir således att det krävs stora förändringar i lagstiftningen för att på ett förutsägbart och rättssäkert sätt fortsätta envarsgripa personer för bedrägligt beteende.

Förkortningar

BrB Brottsbalk (1962:700)

HD Högsta domstolen

JK Justitiekanslern

JO Justitieombudsmannen

LUL Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

PL Polislag (1984:387)

RB Rättegångsbalk (1942:740)

RPS Rikspolisstyrelsen

SL Stockholms länstrafik

SLL Stockholms läns landsting

1. Inledning

1.1 Introduktion

Rättskipningsprocessen är en av vårt rättssamhälles grundbultar. Att lagföra de som bryter mot det regelverk samhället satt upp och utdela ett lämpligt straff är en grund för ett fungerande samhälle. Inom rättskipningsprocessen förekommer användningen av straffprocessuella tvångsmedel vars syfte är att vara en del i straffprocessen genom tvång mot person eller egendom¹. Dessa åtgärder skiljer sig från andra åtgärder en person kan vidta vars syfte normalt sett är att värja sig från ett brottsligt angrepp eller rädda någon i nöd. När det kommer till ett straffprocessuellt tvångsmedel är syftet istället att underlätta samhällets förmåga att beivra brott. Den som genomför en straffprocessuellt tvångsåtgärd jobbar såldes på uppdrag för rättssamhället, och inte i eget intresse². Men precis som rättskipningsprocessen är ett fundament i rättssamhället är kravet på rättssäkerhet basen för ett demokratiskt samhälle. Rättskipningsprocessen måste ständigt granskas så den når upp till rättssäkerhetens höga krav. Men vad händer om delar av rättskipningsprocessen läggs ut till privata aktörer som inte omfattas av de krav och regler som ställs på offentlig verksamhet?

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att kritiskt granska och analysera privatanställda trafiktjänstemäns användning av 24 kap 7 § andra stycket RB i samband med bedrägligt beteende i kollektivtrafiken. Vidare innefattar syftet också en kritisk granskning av själva lagstiftningen som rör envarsgripande och bedrägligt beteende för att belysa eventuella problem och rättsosäkerheter som kan uppstå vid tillämpning av lagstiftningen i kollektivtrafiken. Slutligen ska jag belysa huruvida befogenheterna borde sträcka sig så långt och vara utformat som det är i dagsläget med hänvisning till våra rättsprinciper och statens våldsmonopol.

För att uppnå ovanstående syften ska följande fyra frågeställningar bevaras.

1. Ger lagstiftningens utformning om envarsgripande och bedrägligt beteende upphov till bedömningsproblem när ett envarsgripande får genomföras, när det får avslutas och om personer får förflyttas?
2. Var går gränsen för ett otillåtet envarsgripande med hänsyn till våldsanvändning och frihetsberövande och vad är de rättsliga konsekvenserna om så sker?

---

¹ Per Olof Ekelöf, Torleif Bylund, Henrik Edelstam, *Rättegång III*, Stockholm:Norstedt, 2006, s.22

² Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]*, Stockholm:Norstedts juridik, 2012, 24:36

3. Är 24 kap 7 § andra stycket RB utformat på ett rättssäkert sätt i relation till statens våldsmonopol, förutsägbarhetsprincipen och proportionalitetsprincipen?

4. Vad innebär det att den privata säkerhetsbranschen inte omfattas av legalitetsprincipen, objektivitetsprincipen och ändamålsprincipen?

1.3 Tes

Min tes är att dagens lagstiftning kring envarsgripande ger allvarliga och oönskade konsekvenser dels för individers rättssäkerhet och dels för de trafik tjänstemän som genomför sitt arbete. Detta har sin grund i att Sverige i dagsläget har en lagstiftning som inte är anpassad för att användas i den omfattning eller regelmässighet som faktiskt görs idag.

1.4 Metod

Jag har använt mig av en rättsanalytisk metod eftersom jag, förutom att fastställa gällande rätten, kritiskt granskar den. Vidare har jag valt rättsanalytisk metod eftersom jag inte vill vara begränsad till de traditionella rättskällorna som en rättsdogmatisk metod erbjuder³. En rättsanalytisk metod ger därmed utrymme för en bredare analys som kan belysa fler vinklar vilket är nödvändigt för att ge ämnet en fullständig granskning. Problemet är dock att giltigheten av vissa källor riskeras att ifrågasättas. Detta kommer jag kompensera genom att lyfta fram och diskutera problematiken när en källa utanför de traditionella rättskällorna används. Jag har valt att komplettera mitt syfte och frågeställning med en tes då jag inledningsvis har en viss uppfattning vad som kan utgöra ett problem och som jag vill granska. Tesen ger också läsaren en klar bild av uppsatsens fokus.

1.5 Material

Grunden i uppsatsen är ett remissvar från Stockholms läns landsting (SLL) avseende ett lagförslag om att höja tilläggsavgiften i kollektivtrafiken. Dokumentet ger uttryck för SLL:s problematik med dagens envarsgripande lagstiftning inom kollektivtrafiken och att lagstiftningen är i stort behov av förändring⁴. Dokumentet är således viktigt för att få en klar bild av dagens situation och därmed få en utgångspunkt i arbetet. Dokumentet är författat av ledningsstabens juridiska avdelning vilket innebär en hög trovärdighet och den information som framgår av det aktuella dokumentet ligger till grund för uppsatsen.

---

³ Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, Tredje upplagan, Stockholm:Norstedts 2015 s.45

⁴ Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting

Ett flertal förarbeten har använts för att få en djupare förståelse för framförallt frihetsberövande. Detta har inkluderat både förarbeten från regeringsformen och förarbetet till brottsbalken⁵. Dessa källor är mycket värdefulla när det kommer till att förstå när ett frihetsberövande uppstår och hur man ska tolka lagstiftning som rör ett olaga frihetsberövande.

När det kommer till praxis så finns det endast ett fåtal avgöranden från högsta domstolen av relevans för uppsatsen. Det är primärt två fall, NJA 1978 s.67 och 1994 s.48 som granskats särskilt. Båda fallen rör envarsgripanden genomförda av privatpersoner men äger trots detta viss vikt när det kommer till gripanden som verkställts av personer anställda vid säkerhetsföretag då avgörandena visar vilka krav högsta domstolen ställer på en ingripande part. Vidare finns ett större antal hovrättsavgöranden som utnyttjats i brist på tydliggöranden från högsta instans. Hovrättsavgöranden har förvisso mindre tyngd men kan inte bortses ifrån då inte högsta domstolen tagit ställning i frågan. De viktigaste av dessa är mål 1395-12 från Göta hovrätt och RH 2009:20. De båda avgörandena har behandlat hur säkerhetspersonal får genomföra envarsgripanden. Inte heller här behandlas dock frågan om trafiktjänstemäns unika situation. Jag kommer istället att dra vissa slutsatser som bygger på domstolarnas tolkningar av envarsgripande i andra situationer i så långt som rättsfallen tillåter.

Tre böcker utgör grunden i denna uppsats, varav två är av mera allmän karaktär när det kommer till envarsgripande, och en är mera specifikt inriktad mot trafiktjänstemäns situation. De två böckerna av mera allmän karaktär är ”Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?” av Gunnel Lundberg och ”Särtryck ur rättegångsbalken: kap 19-28, 36” av Peter Fitger. De båda trycken ger en noggrann redogörelse kring hur envarsgripande lagstiftning bör tolkas i allmänhet och analyserar inte specifikt problematiken kring säkerhetsföretag och kollektivtrafiken. Detta gör däremot texten *Trafiktjänstemäns befogenheter vid fall av bedrägligt beteende och spärrforcering* skriven av Jack Ågren⁶. Texten behandlar i viss mån den problematik som trafiktjänstemän ställs inför vid bedömning av vad som utgör spärrforcering alternativt bedrägligt beteende. Boken behandlar dock inte de grundläggande elementen i envarsgripande lagstiftningen vilket gör de två först nämnda böckerna nödvändiga för att få en grundläggande förståelse av ämnet.

Två statliga utredningar har varit av stor vikt. Det rör sig dels om SOU 1971:10 (Snatteribetänkandet) och dels SOU 1982:39 (Stöldutredningen). De båda utredningarna redogör utredningens förslag på hur envarsgripande ska genomföras och när en person är att anses som frihetsberövad⁷. Båda utredningarna äger fortfarande giltighet vilket har bekräftats i både domar och förarbeten i närtid⁸. Trots att utredningarna avser envarsgripande vid snatteri alternativt stöld så är

---

⁵ NJA II 1962 s.118, prop. 1975/76:209

⁶ Ågren, Jack *Trafiktjänstemäns befogenheter vid fall av bedrägligt beteende och spärrforcering*, Lars Heuman (red.) Festskrift till Suzanne Wennberg Stockholm:Norstedts juridik, 2009

⁷ SOU 1982:39

⁸ SOU 2002:44 s.72, Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04, Lagrådsremiss, *Försöksverksamhet med förenklad handläggning av snatteribrott*, 20 januari 2005

det dock frågan om uniformerad säkerhetspersonal som genomför ett envarsgripande. Detta menar jag är likt trafik tjänstemännens situation varför viss information går att applicera i dessa situationer.

För att få fram branschpraxis har två dokument använts som utfärdats av kommunala bolag. Dessa dokument innehåller instruktioner för trafik tjänstemän med uppgift att kontrollera giltiga färdmedel hos Västtrafik och Jönköpings länstrafik. Dokumenten redogör hur en biljettkontroll ska gå till och även när envarsgripande får genomföras⁹. Dessa har varit mycket värdefulla i att förstå hur branschen fungerar och jämför man med SLL:s yttrande så kan avgörande skillnader i tillämpning av lagstiftningen utläsas.

I undantagsfall och i situationer när information inte har kunnat inhämtas på annat sätt har jag valt att utnyttja öppna sidor så som dagstidningar där myndighetspersoner har uttalat sig om olika situationer. Detta har gett viktiga nya perspektiv som belysts kring hur problematiken ser ut i dagsläget. Denna information måste naturligtvis behandlas med försiktighet men jag bedömer trots allt att citat och liknande kan användas eftersom det är av stor vikt att belysa hur polis och landstingsrepresentanter ser på problematiken och hur de tolkar lagstiftningen.

Slutligen har jag använt mig av framförallt tre källor vid bedömningen av begreppet rättssäkerhet och hur det ska tolkas. JO:s ämbetsberättelse 2000/01 angående den så kallade ”snattefonen” behandlar noga de olika rättsprinciper som spelar in vid tvångsmedelsanvändning och vilka överväganden som krävs när det ska genomföras¹⁰. Juridisk tidskrift 2000/01 har används till att analysera förutsägbarhetsprincipen och Svensk juristtidnings upplaga 1990/284 för legalitetsprincipens inverkan på rättssäkerheten.

1.6 Disposition

Uppsatsens inledande bakgrundskapitel ger läsaren en överblick över envarsgripandets utveckling över tid och hur den privata säkerhetsbranschen har växt fram. Vidare ska kapitlet förklara trafik tjänstemäns roll i trafiken och under vilken lagstiftning de arbetar. Förståelsen för de faktorer som skapade envarsgripande lagstiftningen och vilka utmaningar som lagstiftaren stod inför vid lagstiftningens tillkomst är viktiga att förstå då lagstiftningen ska tolkas i dagens ljus. Detta vill jag med hjälp av detta kapitel belysa.

I kapitel tre fortsätter jag med att förklara och analysera hur ett flertal rättsprinciper verkar när det kommer till den privata säkerhetsbranschen. Detta gäller dels de principer som i någon mån påverkar och styr hur envarsgripanden får genomföras av privata aktörer, men även principer som

---

⁹ BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik Dnr LJ 2013/1056, *Riktlinjer, biljettkontroll*, 2016-07-13 Version 3.9, Västtrafik

¹⁰ JO:s ämbetsberättelse 2000/01, s.137 ”Snattefonen” – polisens användning av förenklad utredning vid butikssnatterier

inte omfattar denna grupp. Detta är högst relevant för att förstå inom vilka ramar ett ingripande måste hålla sig inom och vilka överväganden som ska göras.

Efter att ha analyserat de rättsprinciper som påverkar ett envarsgripande så fortsätter kapitel fyra med att redogöra för den lagstiftning som styr ett envarsgripande. Detta omfattar dels den våldsanvändning som den ingripande parten får använda sig av och vilka överväganden en ingripande part måste göra när det kommer till att använda sig av våld. Denna del fortsätter med att redogöra för de eventuella påföljder som kan bli aktuella om ett felaktigt envarsgripande genomförs.

Tyngdpunkt i uppsatsen ligger i kapitel fem, sex och sju. Det är i dessa kapitel en djupare analys sker vars mål är att svara på uppsatsens frågeställningar. I kapitel fem kritiskt granskas 24 kap 7 § andra stycket RB utformning, hur detta har tolkats i rättstillämpningen och hur detta påverkar envarsgripanden i kollektivtrafiken. Jag plockar därmed isär lagstiftningen och granskar varje rekvisit för sig för att nå fram till hur den aktuella lagstiftningen ska tolkas.

Kapitel sex analyserar med hjälp av kapitel tre till fem ett antal frågeställningar som berör hur långt befogenheterna sträcker sig när det kommer till ett envarsgripande, när frihetsberövandet uppstår och hur det avslutas. Kapitlet analyserar även konsekvenserna av ett felaktigt envarsgripande.

I kapitel sju går jag in på den specifika miljön trafiktjänstemän arbetar i för att konstatera vad som kan anses som bedrägligt beteende i kollektivtrafiken och därmed när ett ingripande därmed får genomföras. Jag behandlar även uppsåtsproblematiken i kollektivtrafiken och konsekvenserna av att flera lagar kan vara giltiga samtidigt och vad konsekvenserna blir av detta.

Slutligen summerar jag mina observationer och analyser i kapitel åtta där jag har plockat ut de viktigaste delarna av uppsatsen och omarbetat de för att ge läsaren en översikt över det viktigaste som avhandlats.

1.7 Ämnesaktualitet

Efter att jag vid sidan av studierna jobbat i säkerhetsbranschen under flera års tid var detta ämnet en självklarhet. Inom branschen fanns en osäkerhet om hur envarsgripande skulle tillämpas och detta ledde fram till egna tolkningar om när ett envarsgripande fick genomföras. Efter visst utredningsarbete fann jag ett remissyttrande från Stockholms landstings juridiska avdelning som bekräftade att denna osäkerhet fanns hela vägen upp till landstinget som är den myndighet som anlitar bevakningsföretaget för att utföra biljettkontroller¹¹. Yttrandet som skrevs under andra halvan av 2016 konstaterar att lagstiftningen kring envarsgripande användningen i kollektivtrafiken

---

¹¹ *Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken*, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting

är så pass oklar att de valt att inte gripa personer som avviker eller inte uppvisar biljett. I kontrast till detta så väljer Västtrafik att genomföra envarsgripanden om inte tilläggsavgift är möjligt, och även vid upprepade tilläggsavgifter och gör således en helt annan bedömning av rättsläget¹². Samma bedömning gör Jönköpings länstrafik som slår fast att trafiktjänstemän som utför biljettkontroller har ”laglig rätt att gripa och kvarhålla fuskåkare som försöker smita”¹³. En tredje tolkning görs av Kjell Lundgren vid polisens regionsledningscentral som i en intervju hävdar att trafiktjänstemän har rätt att ”ställa sig i vägen” för en person som inte vill medverka men ”att brottets ringa karaktär inte motiverar ett gripande”¹⁴. Det framstår således som att det råder stora oklarheter kring tvångsmedels användning vilket är allvarligt. Detta visar på att ämnet är högst aktuellt och att det finns ett behov att utreda och analysera lagstiftningen.

Den tidigare forskningen på området är begränsad. Mycket av det material som finns rörande envarsgripande kretsar kring envarsgripande som genomförs av privatpersoner i första hand och av säkerhetspersonal i butiksmiljö i andra hand. Endast i mycket begränsad omfattning har lagstiftningen fokuserats mot trafiktjänstemän och hur 24 kap 7 § andra stycket RB ska tolkas utifrån deras unika situation.

1.8 Avgränsningar

Yrkesgruppen trafiktjänstemän omfattar flertalet arbetsuppgifter men i denna uppsats avses trafiktjänstemän vars uppgift är att kontrollera passagerares färdmedel. Även om gripandet av efterlysta personer ingår i 24 kap 7 § andra stycket RB kommer denna bestämmelse utelämnas då den saknar relevans för uppsatsens syfte.

Även lagen om tilläggsavgift kommer inte närmare analyseras då även detta inte omfattas av uppsatsens syfte. Däremot kommer begreppet om tilläggsavgift kommenteras ytligt då läsaren måste ha en grundläggande kunskap för att förstå när envarsgripanden får genomföras i kollektivtrafiken och hur reglerna samspekar med varandra.

2. Bakgrund

2.1 Slutet för våldsmonopolet?

I varje rättsstat finns det en grundläggande idé om att staten är den enda aktör som med laglig rätt får utöva våld mot medborgarna, ett så kallat våldsmonopol¹⁵. Detta återspeglas i Sverige bland

---

¹² *Riktlinjer, biljettkontroll*, Västtrafik, s.20

¹³ BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik Dnr LJ 2013/1056 s.8

¹⁴ Svenska dagbladet [<https://goo.gl/MHsksH>] 2017-03-02

¹⁵ Prop. 2012/13:78 s.9

annat i polislagens portalparagraf där det framgår att polisen ska arbeta för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt i övrigt ge allmänheten skydd och hjälp¹⁶. Diskussionen om våldsmonopol är mycket viktig eftersom ett av uppsatsens mål är att bedöma hur dagens lagstiftning påverkar våldsmonopolet vilket därför kräver en viss bakgrund. Inom svensk rätt är våldsmonopolet inte absolut men däremot starkt begränsat. Ett tydligt exempel är brottet självtäkt¹⁷. Om din egendom frånhänts dig så har du inte med våld rätt att återta saken utan åläggs att överlåta denna uppgift till kronofogden, eftersom det annars hade utgjort brottet självtäkt. Staten ska säkerställa att när våld utövas så ska det ske korrekt. Du har således äganderätt till din sak, men inte rätt att återta densamma. Detta är dock inte utan undantag. I vissa situationer skulle ett våldsmonopol generera så pass extrema konsekvenser att samhället har placerat ut ”säkerhetsventiler” i lagstiftningen som gör avsteg från huvudregeln. Sådana undantag kräver starka skäl och måste vara avvägda mot eventuella intrång i andra intressen.¹⁸

När det kommer till att återta en sak som frånhänts dig, får man göra detta med våld om det bland annat sker å färsk gärning liksom om du är utsatt för ett överhängande eller påbörjat brottsligt angrepp får du med våld freda dig¹⁹. Dessa och andra undantag från våldsmonopolprincipen är nödvändiga för ett fungerade samhälle och får anses socialt accepterade och inte en avgörande försvagning av statens våldsmonopol. Om en individ inte har rätt att med våld freda sig från ett överfall eller om en person kan gå fram och ta din cykel utan att du får hålla kvar den skulle det ge orimliga konsekvenser.

Gemensamt för ovanstående nämnda lagarna är att det är den utsatte som agerar för att ta tillvara på sin egen rätt. Regleringen om envarsgripande som återfinns i 24 kap 7 § andra stycket RB går ett steg längre och låter envar agera å samhällets vägnar. Regelverket ger varje medborgare rätt att som i ett led i rättsskipnings kedjan, frihetsberöva en individ och om så behövs, tillgripa våld²⁰. 24 kap 7 § andra stycket RB saknar dock motsvariga kontroll instrument som det allmänna verksamheten måste åtlyda för att minimera risken för felaktiga gripande så som tjänstefelsansvaret²¹. Det faktum att individer får genomföra gripanden påverkar inte bara våldsmonopolet, men även det monopol samhället har när de kommer till att bekämpa och utreda brott eftersom privatpersoner avgör vem som skall gripas, förutsatt att rekvisiten är uppfyllda, och därmed lagförs. Då användningen av envarsgripande ökat och blivit mer organiserad kan man argumentera för att privata säkerhetsföretag har tagit en mera permanent del i rättskedjan när det kommer till framförallt snatteri och bedrägligt beteende.

---

¹⁶ 1 § Polislagen (1984:387)

¹⁷ 8:9 § Brottsbalken (1962:700)

¹⁸ Ågren, *Trafiktjänstemäns befogenheter* s. 529

¹⁹ 14 § och 16 § Brottsbalkens promulgationslag (BrP)

²⁰ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?* (Andra upplagan, Stockholm: Thomson Fakta, 2009), jfr. avsnitt 5.1

²¹ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?* (Andra upplagan, Stockholm: Thomson Fakta, 2009) s. 219

2.2 Historisk återblick

Envarsgripanden har gamla anor och dagens lagstiftning föreslogs långt innan den privata säkerhetsbranschens stora framväxt liksom kollektivtrafikens utbyggnad. Redan i en SOU från år 1938 lyfts tanken om envarsgripande fram som sedermera flyttats över till 24 kap. 7 § RB med i stort sett samma innehåll²². Problematiken med individer som tillägnar sig färdmedel utan att erlægga betalning framstår inte varit ett problem vid denna tidpunkt, åtminstone inte ett problem som avsågs att lösas genom envarsgripanden eftersom förarbetena inte berör detta²³. Däremot avhandlas problematiken i butiksmiljö relativt omfattande under ett flertal utredningar under 70-, och 80-talet²⁴. Under denna period började varuhus byggas ut och kunderna började plocka varor själva. Detta fick utredarna att börja se till möjligheter att frigöra polisiära resurser i takt med att fler envarsgripande genomfördes och de polisiära resurserna minskade²⁵. En av dessa utredningarna, Ordningsvaktsutredningen från år 1978, konstaterade att poliser ska hantera ordning och säkerhet men tills dess att polisen fått tillräckliga resurser till detta ska ordningsvakter anlitas i begränsad omfattning²⁶.

2.3 Dagens situation

Situationen i Sverige är unik²⁷. Parallellt med polisen som normalt sett är det samhällsorgan som upprätthåller lag, ordning och beivrar brott har en annan, större bransch växt fram med i princip samma syfte om än inriktad mot vissa typer av brott. Idag är ungefär 31 000 personer anställda inom den privata säkerhetsbranschen vilket ska jämföras med de ungefär 20 000 poliser som är i tjänst i dagsläget²⁸. Personer anställda vid säkerhetsföretag jobbar på köpcentrum, domstolar, kollektivtrafiken, krogar och polishus. Enligt en enkät som Sveriges radio skickat ut till landets kommuner har ungefär en tredjedel av kommunerna anlitat väktare eller ordningsvakter för att bevaka den allmänna ordningen och beivra brott på allmän plats²⁹. Den gemensamma nämnaman är att alla är anställda av ett privat företag, får betalt från privata arbetsgivare och frihetsberövar regelmässigt personer utan inblandning av polisen förrän själva frihetsberövandet är verkställt. Oavsett var säkerhetspersonalen jobbar använder sig alla av en gemensam lagstiftning vid gripanden, nämligen 24 kap 7 § andra stycket RB.

---

²² SOU 1938:44 s. 303

²³ NJA II 1987 s. 539

²⁴ SOU 1971:10, SOU 1982:39

²⁵ SOU 1971:10 s.105

²⁶ NJA II 1980 s.314

²⁷ Confederation of European Security Service, *Private Security services in Europe*, CoESS Facts and figures, 2013

²⁸ Göteborgsposten [<https://goo.gl/vcste6>] 2017-01-22

²⁹ Svenska dagbladet [<https://goo.gl/oavcIV>] 2017-03-01

Hur ett ingripande av en trafik tjänsteman vid en biljettkontroll går till varierar mellan olika områden men det ser inledningsvis liknande ut. En person stoppas på färdmedlet, precis utanför det eller en bit bort där det exempelvis finns spärrar eller liknande. Personen tillfrågas om dennes färdbevis och om detta inte kan presenteras ombuds personen uppge sina personuppgifter för att kunna utfärda en tilläggsavgift³⁰. Skillnaden som uppstår mellan olika operatörer är hanteringen av personer som inte samarbetar. Om den misstänkte vägrar, går därifrån eller inte förmår att uppvisa giltigt färdmedel väljer vissa trafik tjänstemännen att genomföra ett envars gripande av personen för bedrägligt beteende³¹. Trafik tjänstemännen avgör därmed själva om de avser att utfärda en civilrättslig fordran eller lagföra personen. Väljs det senare alternativet genomförs ett envars gripande och polis tillkallas³².

Den nationella kostnaden för personer som tillägnar sig kollektivtrafik utan att betala är inte utredd men det finns däremot lokal statistik på området. Stockholms länstrafik (SL) uppskattar att 3.7% av alla resenärer tillägnade sig transportmedlet utan att betala 2015. Detta resulterade i ett inkomstbortfall på cirka 300 miljoner i Stockholm och då 800 000 unika resenärer reser med SL varje dag innebär det att 30 000 gör sig skyldiga till brottet bedrägligt beteende dagligen i Stockholms området³³. Under 2014 utfärdades ungefär 14 000 tilläggsavgifter inom Stockholms läns landsting³⁴. Hur många som avvek är däremot mera oklart. Det är även oklart hur många i Sverige som envars gripits i andra landsting som tillämpar en annan tolkning av 24 kap 7 § andra stycket RB. Vad vi vet är däremot att även om majoriteten stannar och låter sig identifieras och därmed möjliggör en tilläggsavgift, så är det ”ett problem för SL (...) hur man ska hantera det stora antal personer som avviker från avgiftskontrollen utan att identifiera sig”³⁵. Det är således ett så pass stort antal personer att det orsakar Stockholms läns landsting en större olägenhet.

Ända sedan lagens tillkomst har debatten i princip uteslutande handlat om hur man mer effektivt ska kunna utnyttja polisens resurser vid framförallt snatterier³⁶. Mer eller mindre innovativa förslag har lagts fram, men rättssäkerhetsperspektivet lyser med sin frånvaro³⁷. Tankar om bötesbrottens bagatellartade karaktär inte borde belasta rättssamhället ter sig också tydlig i debatten. Even Magnusson, talesperson vid Polisen i Göteborg hävdar följande; ”detta är ingen stor grej för handlarna” och att väktarna ”kunde sköta uppdraget lite smidigare och i de fall det är möjligt inte gripa personen och därigenom undvika att det blev ett polisärende”³⁸. jämför man detta uttalandet

---

³⁰ Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting s.11, BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik

³¹ Hovrätten för västra Sverige, 2011-09-21 mål B 3708-10

³² BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik s.8

³³ Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting s.3

³⁴ Ibid.

³⁵ Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting s.12

³⁶ SOU 1982:39 s.256, SOU 2002:44 s.40

³⁷ JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.137

³⁸ Göteborgsposten [<https://goo.gl/rQsjUu>] 2017-01-25

med förutsägbarhetsprincipens grunder så framstår detta uttalandet som motstridigt och denna problematik kommer diskuteras längre fram.

2.4 Trafiktjänstemän

Begreppet biljettkontrollant är i sig ingen rättslig titel utan det relevanta är att gruppen omfattas av begreppet trafiktjänsteman. Begreppet regleras i ordningslagen och ska förstås vara bland annat den som har uppgifter som avser ordning och säkerhet i trafiken³⁹. I förarbetena har detta specificerats till bland annat spärrvakter och särskild kontrollpersonal men även personal i övrigt som svarar för säkerheten i området⁴⁰. Det är inom denna definition som personer vars arbetsuppgift är att genomföra biljettkontroller hamnar⁴¹. Denna reglering innebär att en trafiktjänsteman som utför biljettkontroll omfattas av det så kallade tjänstemannaskyddet⁴². Ordningslagen kräver dock att trafiktjänstemannen bär ett märke eller uniform som tydligt visar att denne är trafiktjänsteman. Bristen på noggrannare specificering har dock resulterat i en stor variation mellan trafiktjänstemäns uniform och utstyr⁴³. Detta gäller även trafiktjänstemäns utbildning eftersom det inte finns några lagstadgade utbildningskrav. Det är således upp till arbetsgivaren att avgöra vad som är lämplig och adekvat utbildning⁴⁴. Exempelvis utbildar Västtrafik trafiktjänstemän specifikt för att uppgiften att kontrollera färdmedel och Västtrafik själva står därför för utbildning i bland annat konflikthantering och juridik⁴⁵. Jönköpings kommun däremot har ordningsvakter som patrullerar bussarna och i samband med detta kontrollerar biljetter och därmed även blir trafiktjänstemän. Ett agerande enligt 24 kap 7 § andra stycket RB i rollen som trafiktjänsteman påverkas dock inte av det faktum att trafiktjänstemannen är ordningsvakter vilket gör att detta kommer utelämnas i uppsatsen⁴⁶.

3. Rättsprinciper

3.1 Förutsägbarhetsprincipen

För att kunna bedöma huruvida en lagregel är rättssäker krävs det en kort redogörelse av vad som faktiskt är rättssäkerhet. En vanlig definition av rättssäkerhet är att det ska finnas förutsägbarhet i rättsliga angelägenheter.⁴⁷ Principen bygger på att lagarna i ett land ska vara så pass klara och tydliga att de förhindrar en godtycklig tolkning. En regel som är vag, mångtydig eller komplicerad

³⁹ 4:2 § Ordningslagen (1993:1617)

⁴⁰ prop. 1992/93:210 s.303

⁴¹ Ågren, *Trafiktjänstemäns befogenheter*, 529

⁴² Det innebär bland annat att ett angrepp kan klassificeras som våld mot tjänsteman istället för misshandel jmf 17:1 § BrB

⁴³ Jämför de betydligt mera exakta kraven på väktares uniform i Rikspolisstyrelsens författningssamling 2012:18 FAP 579-2

⁴⁴ framtid.se [<https://goo.gl/5BD6iJ>] 2017-03-16

⁴⁵ <https://goo.gl/K2fsd2> Västtrafiks hemsida, Hämtat 2017-03-03, *Riktlinjer, biljettkontroll, Västtrafik*

⁴⁶ Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04 s.11

⁴⁷ JT 2000/01 s.270

kan indikera en brist i förutsägbarheten. Det går naturligtvis inte att uppå någon fullständig förutsägbarhet och man kommer aldrig ifrån en viss osäkerhet.⁴⁸ Det ligger ofta i lagens natur att kunna vara flexibel för att det ska gå att tillämpa i olika situationer. Därför måste en form av mellanväg hittas där man ställer höga krav på förutsägbarhet men med hänsyn till de begränsningar som det innebär att stifta lagar. Man skulle kunna uttrycka sig som att lagen inte får vara mer otydlig än det krävs för att uppnå dess syfte⁴⁹.

3.2 Legalitetsprincipen

Förutom förutsägbarhetsprincipen anses legalitetsprincipen vara en del av begreppet rättssäkerhet. Legalitetsprincipen slår fast att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden som sker utan stöd i lag⁵⁰. Lagen är däremot inte applicerbar mellan individer, och därmed inte heller applicerbar när det kommer till envarsgripande genomförda av trafik tjänstemän. Tvångsåtgärder utförda av polis måste emellertid ha uttryckligt lagstöd för att vara lagliga medan tvångsåtgärder genomförda av andra än myndighetsutövare är lagliga tills lagstiftning säger motsatsen. Som ett exempel får därför en trafik tjänsteman använda sig av våld som inte når upp till ett straffbart agerande. Legalitetsprincipen slår också fast att poliser är skyldiga att fullgöra sina lagstadgade uppgifter så som att se till att allmän ordning och säkerhet upprätthålls.⁵¹ Då detta inte gäller säkerhetspersonal innebär detta att anställda vid säkerhetsföretag fritt kan välja när denne vill exempelvis genomföra ett envarsgripande eller utfärda en tilläggsavgift.

3.3 Objektivitetsprincipen och likhetsprincipen

Detta är två principer som går in i varandra. Tanken är att alla ska vara lika inför lagen och att polisens agerande ska vara grundat på saklighet och opartiskhet⁵². Detta innebär att polisen och andra rättstillämpande organ inte får särbehandla någon utan att alla ska behandlas lika. Detta gäller däremot inte privatpersoner eller privata säkerhetsföretag vid användandet av envarsgripande. Detta innebär att bevakningspersonal fritt kan välja vem dom vill envarsgripa förutsatt att det är tillåtet i det enskilda fallet. Skulle personen vilja avstå från ett envarsgripande av någon anledning så som att denne känner en ovilja att gripa en viss person står det den anställde fritt att göra detta. Omfattningen av detta agerande är oklart men endast det faktum att nära 30 000 personer vars huvuduppgift är att beivra brottslighet har en legal möjlighet att välja personer efter yttrade kännetecken menar jag är oroväckande.

---

⁴⁸ JT 2000/01 s.277

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ SVJT 1990/284 s.297, Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]*, 24:32a

⁵¹ Erik Sjöholm, *När och hur får polisen ingripa? Polisrättens allmänna grunder*, Stockholm:Norstedts 1978, 101, dock kan vissa åtgärder behövas tillfälligt skjutas upp av olika skäl se SOU 1982:63 s.141

⁵² Annika Noree, *Laga befogenheter*, Stockholm:Jure 2000, 72

3.4 Proportionalitetsprincipen

Vid själva envarsgripandet är det primärt två rättsprinciper som spelar en viktig roll, proportionalitetsprincipen och ändamålsprincipen. Proportionalitetsprincipen återfinns bland annat i polislagen och lyder⁵³:

”En polisman ... skall ... ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Måste tvång tillgripas, skall detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet skall uppnås.”

Polislagens tolkning är mycket viktig när det kommer till hur man ska tolka proportionalitetsprincipens tillämplighet vid envarsgripande med anledning av motiven till 24 kap 7 § andra stycket RB. Motivet till den aktuella paragrafen slår nämligen fast att ett envarsgripande ska genomföras med iakttagande i allt väsentligt av de förutsättningar och den ordning som gäller när en polis genomför gripandet⁵⁴. Detta innebär att ovan redogjorda paragraf torde äga åtminstone viss tillämplighet vid envarsgripande. Även HD har kommit till denna slutsats i ett avgörande från år 1994. HD slår fast att enligt allmänna principer gäller proportionalitetsprincipen vid ingripanden där tvångsanvändning förekommer, inklusive envarsgripanden. I det aktuella avgörandet definierar HD proportionalitetsprincipen som att den ”skada och olägenhet som ett ingripande kan medföra inte för stå i missförhållande till syftet med ingripandet”⁵⁵. Denna slutsats bekräftas även i litteraturen som dock höjer ett varnande finger för att begränsa envarsgripandeförfarandet allt för mycket⁵⁶. Detta eftersom man i så fall utan lagstöd begränsar det skydd som enskilda har när de agerar för att skydda andra intressen än deras egna, vilket i doktrin har ansetts värt att ha i åtanke⁵⁷. Principen ska alltså användas med försiktighet.

3.5 Ändamålsprincipen

Vid sidan av proportionalitetsprincipen är ändamålsprincipen av stor vikt vid ett envarsgripande. Ändamålsprincipen har stor relevans för att påvisa skillnaden mellan ett envarsgripande och ett gripande genomfört av ett offentligt organ. Myndighetens befogenhet vid användningen av ett tvångsmedel är nämligen begränsat till det ändamålet för vilket tvångsmedlet är beslutat⁵⁸. Denna princip omfattar alltså inte trafik tjänstemän. Ett exempel skulle kunna vara att en trafik tjänsteman genomför ett envarsgripande för bedrägligt beteende men med ett egentligt syfte att få göra en skyddsvisitation och leta efter farliga föremål. Agerandet är tillåtet eftersom envar får göra en skyddsvisitation efter ett envarsgripande, men för en polisman hade det krävts att själva syftet var

⁵³ 8§ första stycket Polislagen (1984:387)

⁵⁴ NJA II 1962 s.118

⁵⁵ NJA 1994:11 s. 53

⁵⁶ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36], 24:36*

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ ibid.

inledningsvis att gripa personen och först efter detta skulle en skyddsvisitation dyka upp som alternativ⁵⁹. När det kommer till 24 kap 7 § andra stycket RB så finns dock ett ändamålet inskrivet i själva paragrafen vilket gör att alla ingripanden måste utföras med hänsyn till det uttryckliga ändamålet, vilket i detta fallet är att polisen skyndsamt ska kunna överta gripandet⁶⁰.

4. Rättslig reglering

4.1 Tillåten våldsanvändning vid ingripande

4.1.1 10 § Polislagen

”En polisman får, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd om:

...

2. någon som ... annars med laga stöd berövas friheten försöker undkomma eller polismannen annars möts av motstånd när han ska verkställa ett sådant gripande”

- Polislagen (1984:387) 10 § (Jmf. 29 §, *”bestämmelserna i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd ska verkställa ett frihetsberövande”*)

Denna bestämmelse ska läsas i kombination med bestämmelserna i 29 § PL som inkluderar envarsgripanden i situationer där våld enligt 10 § får användas. För att få använda våld i enlighet med 10 § andra punkten krävs det att den som ska tas om hand försöker undkomma eller att den som griper annars möts av motstånd när någon ska frihetsberövas. Detta inkluderar även passivt motstånd så som att lägga sig ner, göra sig tung eller att kedja fast sig⁶¹. Det aktuella våldet ska ske när den ingripande parten ska verkställa gripandet. När frihetsberövandet väl är genomfört aktualiseras 24:2§ BrB istället. Var den exakta gränsen går är oklart och bristen på praxis lämnar området öppet för tolkning. Den praktiska konsekvensen av detta är dock små då båda bestämmelserna har samma krav på våldsanvändningen, nämligen försvarligt våld. Förarbetena bekräftar också faktumet att de båda ska tolkas snarlikt vilket också varit lagstiftarens syfte⁶². Vid bedömningen om ett ingripande är försvarligt ska proportionalitets-, och behovsprincipen användas⁶³. Detta kan ta sitt uttryck i frågeställningen om ingripandet verkligen är nödvändigt för att verkställa gripandet och om det våld som väl används står i proportion till det våld som används⁶⁴.

⁵⁹ 19 § Polislag (1984:387)

⁶⁰ Svea hovrätt RH 2009:20 s.3

⁶¹ Mats Dahlström, Anette Strand och Gösta Westerlund, *Brott och påföljder*, femte upplagan, Stockholm: Bruun juridik 2014, 64, se även NJA 2000 s. 302

⁶² 1994 ändrades lagtexten i 24:2§ BrB för att uppnå kongruens med 10§ PL (Peter Fitger, et al. Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo Internet)

⁶³ Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s.65 och Svea hovrätt, 2014-11-18 mål 4556-14

⁶⁴ Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s.65

Praxis på området är sparsamt. I RH 1987:7 påträffade en man två ungdomar som stal från hans tomt. Mannen tar därefter fram ett gevär och hotar ungdomarna för att dom inte ska lämna platsen. Då dom inte lyder avlossar mannen ett skott mot ungdomarnas fordon. Hovrätten slår fast att mannen hade rätt till ett envarsgripande men att denne trots detta ska dömas då agerandet inte var försvarligt. Huvudargumentet för detta var att förfarandet bryter mot proportionalitetsprincipen då ett sådant livsfarligt våld knappast står i proportion till stölden.

4.1.2 24:2 § Brottsbalken

”Rymmer den som är ... berövad friheten eller sätter han sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han på annat sätt motstånd mot någon under vars uppsikt han står; då denne skall hålla honom till ordningen, får det våld brukas som med hänsyn till omständigheterna är försvarligt för att rymningen ska hindras och ordningen upprätthållas”.

- Brottsbalken (1962:700) 24 kap 2 §

24:2 § BrB aktualiseras först när ett frihetsberövande är genomfört. Den aktuella bestämmelsen ger en trafiktjänsteman rätt att använda försvarligt våld mot en person som är frihetsberövad i två situationer, antingen för att upprätthålla ordningen eller för att förhindra en rymning. Våldet ska precis som 10 § PL vara försvarligt i hänsyn till proportionalitetsprincipen och behovsprincipen⁶⁵. Vad som ingår i att upprätthålla ordningen är sparsamt behandlat i praxis och litteraturen men ett HD avgörande från år 1971 ger viss vägledning. I det aktuella fallet vägrar en omhändertagen att sitta på anvisad plats i polishuset och trycks därefter ner vid ett flertal tillfällen. HD anser att agerandet var nödvändighet för att upprätthålla ordningen i polishuset och ansåg agerandet som försvarligt⁶⁶. Argumentationen skulle kunna appliceras på kollektivtrafiken om exempelvis en gripen person vägrar att gå av en buss eller ställa sig åt sidan om denne blockerar en större mängd resenärer. Jag menar att i detta läget skulle det vara nödvändigt att flytta en person till en plats där den gripne inte står i vägen och stoppar upp trafiken. Vägran att flytta på sig eller ställa sig upp räknas dock även in i motståndets rekvisitet vilket gör att situationen som beskrevs även hade tillåtet försvarligt våld på denna grunden⁶⁷.

4.1.3 Nödvärn

*”En gärning som begått i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnes betydelse och omständigheter i övrigt är uppenbart oförsvarligt. Rätt till nödvärn föreligger mot:
1. Ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person (...)”*

- Brottsbalken (1962:700) 24 kap 1 §

⁶⁵ Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s.65

⁶⁶ NJA 1971 s. 245

⁶⁷ Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s. 65

Den nödvärnssituation som kan bli aktuell för trafik tjänstemän är om trafik tjänstemannen blir utsatt för ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp. Våldet som får användas därefter får inte vara uppenbart oförsvarligt vilket ger ett mycket större handlingsutrymme än 24:2 § BrB och 10 § PL. Denna regel kan dock fungera parallellt med exempelvis 10 § PL. Om ett ingripande ursprungligen är initierat med stöd av 10 § PL, men trafik tjänstemannen blir utsatt för ett brottsligt angrepp kan denne därefter försvara sig med stöd av 24:1 § BrB och därigenom få mycket större utrymme för våldsanvändning. Skulle det brottsliga angreppet upphöra så kan personen återgå till att använda försvarligt våld enl. 10 § PL eller 24:2 § BrB för att hålla kvar personen på platsen med stöd av 24 kap 7 § andra stycket RB. Vid försvarlighetsbedömningen ska rätten beakta dels de faktiska omständigheterna, och dels den angripnes uppfattning av situationen i handlingsögonblicket⁶⁸. Det innebär att om en person missuppfattat situationen och agerar mot en person som individen tror sig ha nödvärnsrätt mot, är detta likväl tillåtet då detta agerande är att anses som putativt nödvärn⁶⁹.

4.1.4 Hjälper annan

”Om någon enligt 1-4 §§ detta kapitel eller enligt 10 § polislagen (1984:387) har rätt att begå en annars straffbelagd handling, har var och en som hjälper honom samma rätt”

- Brottsbalken (1962:700) 24 kap. 5 §

I 24:5 § BrB framgår det att den som hjälper till vid ett ingripande har samma rätt som den ingripande parten när denne stödjer sig på bland annat 24:1-2 §§ BrB och 10 § PL⁷⁰. Detta gäller dels vid själva frihetsberövandet men det framstår som viktigast vid våldsanvändningen. Anledningen till detta är uppenbar. Om en person blir utsatt för ett brottsligt angrepp så måste naturligtvis personer i närheten ha möjlighet att assistera den utsatte. Regeln spelar också stor roll om en trafik tjänsteman observerar att en kollega ingripit mot en person. Trafik tjänstemannen som ansluter har därefter samma rätt att ingripa som sin kollega. Denna paragraf är mycket viktig då det som regel är en trafik tjänsteman som påträffar en individ utan giltigt färdmedel om det därefter blir ett fysiskt handgemäng så kommer kollegor som anländer till platsen få utgå från att den ingripande parten gjort en korrekt bedömning. Därmed slipper varje anslutande kollega att själv ta ett beslut om exempelvis gripande eller våldsanvändning. Detta kan naturligtvis innebära stora problem om den första trafik tjänstemannen gör en felaktig bedömning men eftersom det omöjliga kan krävas av varje anslutande trafik tjänsteman själv kontrollera de exakta omständigheter innan denne ger sig in i situationen är det en nödvändighet att 24:5 § BrB existerar⁷¹.

⁶⁸ Noree, *Laga befogenheter*, s. 222

⁶⁹ Madeleine Leijonhufvud, Suzanne Wennberg, *Straffansvar*, Åttonde upplagan, Visby:Norstedts 2009 s. 89

⁷⁰ Se punkt 4.4.1-4.4.3, RH 2013:17

⁷¹ RH 2013:17

4.1.5 Excess

”Om någon i fall där 1–5 §§ detta kapitel eller 10 § polislagen (1984:387) är tillämplig har gjort mer än vad som är medgivet, skall han ändå vara fri från ansvar, om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig.”

- Brottsbalken (1962:700) 24 kap. 6 §

Om en person skulle anses ha gått över de gränser lagstiftaren satt upp för tillåten våldsanvändning i 10 § PL eller 1-2 §§ BrB, finns det en möjlighet att trots detta gå fri från ansvar om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig. Det viktiga när man ska bedöma rekvisitet ”svårligen kunna besinna sig” är primärt två saker. Dels farans art och dels den tid den utsatts haft på sig för överväganden⁷². Desto längre tid den utsatte har fått på sig för att fatta beslut, desto högre krav ställs på personen. HD har i ett fall från år 1994 konstaterat att det faktum att en man blivit väckt mitt i natten över att någon bröt sig in i hans bil utgjorde en omständighet som innebar att personen svårligen kunde besinna sig⁷³. I ett annat mål kom HD fram till att en person var ansågs mycket rädd och fruktade att bli utsatt för allvarlig misshandel, vars rädsla ansågs befogad, inte skulle dömas till ansvar för flertalet knivhugg i ansiktsregionen⁷⁴.

Värt att notera är att det ska göras en subjektiv bedömning av hur den angripas individuella förutsättningar är för att hantera en viss situation⁷⁵. Hade personen som vaknat upp mitt i natten av att sin bil blivit stulen varit med om detta ett större antal gånger tidigare torde personen i så fall kunnat besinna sig. Detta ska även vägas in när det kommer till trafiktjänstemän. Någon form av träning i konflikthantering framstår som utbildningsnorm vilket ska vägas in i hur förberedd personen är på en viss situation, men även vilken erfarenhet personen besitter.

4.2 Rättsliga påföljder

4.2.1 Olaga frihetsberövande

”Den som i annat fall än som sägs i 1 eller 1 a § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse”

- Brottsbalken (1962:700) 4 kap. 2§ (brottet är subsidiär till människorov vilket inte är aktuellt i denna uppsats)

Ett frihetsberövande kan ta sitt uttryck på flera sätt, varav ett är enligt motiven att ställa en person under bevakning⁷⁶. Sedan tillkomsten av brottsbalken år 1962 kan även den som för en ”helt kort tid” frihetsberövar någon dömas till straffansvar för olaga frihetsberövande enligt motiven. Detta

---

⁷² Fitger, et al. 24 kapitlet Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo

⁷³ NJA 1994 s.48

⁷⁴ NJA 1990 s.210

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ NJA II 1962 s.117

gäller dock inte om någon av rent tillfällig natur berövas friheten genom exempelvis en fasthållning vilket däremot kan föranleda ansvar för ofredande⁷⁷.

4.2.2 Ofredande

”Den som handgripligen antastar (...) annan, döms för ofredande till böter eller fängelse”

- Brottsbalken (1962:700) 4 kap. 7 §

Då jag valt att fokusera denna uppsats mot konsekvenser av trafikjänstemäns fysiska ingripanden är endast det första rekvisitetet i 4:7 § BrB relevant. Ett ofredande enligt detta rekvisitet, handgripligen antastar, betyder enligt förarbetena att tillfälligt hålla fast en person eller på annat sätt utöva våld som inte uppgår till misshandel⁷⁸. 4:11 § BrB konstaterar dock att för att ofredande som inte skett på allmän plats ska kunna leda till åtal krävs det att brottet antingen är angivet alternativt är påkallat ur allmän synpunkt.

4.2.3 Bedrägligt beteende

”Begagnar sig någon av (...) transport (...) eller annat dylikt, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, vare sig han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende.”

- Brottsbalken (1962:700) 9 kap. 2 § andra stycket

Bedrägligt beteende som även kallas snyltning, kan bestå av två förfaranden relevanta för denna uppsats. Den första varianten består i att en person tillägnar sig exempelvis en bussresa som kräver betalning innan avresa, utan att erlägga denna (s.k. färd snyltning). Den andra varianten som är desto mera otydlig slår fast att ”annat dylikt” förfarande också faller inom ramen för bedrägligt beteende. 9:2 § första stycket behöver inte utredas om gärningen avser värden som är ringa och eftersom detta är fallet inom kollektivtrafiken så behandlas endast 9:2 § andra stycket⁷⁹.

4.2.4 Tilläggsavgift

”Den som driver kollektiv persontrafik, för vilken regeringen eller förvaltningsmyndighet fastställer taxa, får under de förutsättningar som anges i denna lag taga ut tilläggsavgift av resande som ej kan förete giltig biljett.”

⁷⁷ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* 24:32a

⁷⁸ NJA 1977 s. 329, NJA 1978 s.67, NJA 1990 s.361, Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s. 136

⁷⁹ Jareborg, Nils, *Brotten mot person och fömögenhetsbrotten*, andra upplagan, Uppsala: lustus 2015, 231

1 § Lagen om tilläggsavgift i kollektiv persontrafik (1977:67)

Denna lagstiftning ger transportören rätt att ta ut en avgift om en person inte kan uppvisa en giltig biljett. Lagen ger även en möjlighet för en trafiktjänsteman att avvisa en person som vägrar att uppvisa giltig biljett⁸⁰. Lagen ger däremot ingen rätt att fysiskt avlägsna personen utan lagstiftningen kräver att polis ska tillkallas för handräckning för att verkställa ett avlägsnande om personen inte hörsammar avvisandet. Det innebär att om en person tillägnar sig ett transportmedel och en trafiktjänsteman vill utfärda en tilläggsavgift enligt ovanstående lagstiftning, finns det inga möjligheter för personen med hjälp av denna lag att få fram en identitet för att kunna utfärda avgiften, utan kan endast be personen gå därifrån.

4.2.5 Spärrforcering

”Det är förbjudet att (...) skaffa sig tillträde till område innanför ingångsspärren till tunnelbana utan att kunna uppvisa giltigt färdbevis.”

4 kapitlet 6 § punkt 4 ordningslagen (1993:1617)

Värt att notera är att samma förfarande som lagen om tilläggsavgift tar sikte på berör även ordningslagen (1993:1617) om än endast i tunnelbanan. Ordningslagen slår fast att den som tar sig innanför spärrområdet utan att kunna uppvisa giltig biljett ska dömas för spärrforcering till penningböter.

4.2.6 Val av påföljd

Ordningslagen innehåller intressant nog en bestämmelse som slår fast att brottet spärrforcering endast ska tillämpas om gärningen inte är belagd med strängare straff i brottsbalken⁸¹. Straffskalan för bedrägligt beteende är högre än spärrforcering i ordningslagen, och således är det detta brottsrubricering som ska väljas om båda anses tillämpliga. Här uppstår dock snabbt en paradox. Åklagaren får endast väcka åtal för brottet bedrägligt beteende om denna anser att det av särskilda skäl är påkallat från allmän synvinkel i enlighet med 9 kap 12 § BrB. Vid brottet spärrforcering finns däremot inga sådana åtalsbegränsningar. Detta faktum markeras tydligt i förarbetena där det framgår ”det får inte rådan någon tvekan om att det är straffbart att bereda sig tillträde till ett område innanför en ingångsspärr till tunnelbanan utan att kunna uppvisa ett giltigt färdbevis”⁸². Detta leder till att en person inte ska dömas för spärrforcering enligt ordningslagen om personen samtidigt har begått bedrägligt beteende, vilket i sin tur en åklagare normalt inte ska åtala för.

---

⁸⁰ 5 § Lagen om tilläggsavgift i kollektiv persontrafik (1977:67)

⁸¹ 4 kapitlet 10 § Ordningslagen (1993:1617)

⁸² prop. 1992/93:210 s.207

5. Kritisk analys av 24 kap 7 § andra stycket RB

”Om den som har begått brott, på vilket fängelse kan följa, påträffas på bar gärning eller flyende fot, får han gripas av envar. Envar får också gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.”

24 kapitlet 7 § andra stycket rättegångsbalken

Regleringen om de straffprocessuella tvångsmedel finns i 24 kap RB. En straffprocessuellt tvångsmedel kännetecknas av att det inte rör sig om ett straff, åtgärden är ett led i rättsprocessen och att det inbegriper tvång mot en person eller egendom⁸³. Ett envarsgripande uppfyller samtliga rekvisit för att betecknas som ett sådant. Ändamålet med ett envarsgripande är att personen ska kunna lagföras i en framtida rättegång, inte för att bestraffa personen i det läget. Personen utsätts även för ett tvång när denne inte får lämna platsen. Tanken med ett straffprocessuellt tvångsmedel är att säkerställa lagföring och därigenom vara samhällets reaktion på personer som bryter mot lagar och regler.

5.1 Rekvisitet ”brott” och gripande av barn

För det första måste gärningen utgöra ett brott. Om en gärning som begåtts av en person under 15 år ska anses som brott har diskuterats utförligt av HD i NJA 1978:17⁸⁴. Frågan om gripanden av barn har stor relevans när det kommer till hur rättssäker bestämmelsen i 24 kap 7 § andra stycket RB är och vad som kan anses som proportionerligt i sammanhanget vilket är anledningen till att jag väljer att analysera frågan särskilt.

Ett gripande är tänkt att vara ett provisoriskt frihetsberövande under den korta tiden som behövs för att en åklagare ska fatta beslut om ett eventuellt anhållande eller frigivande. Detta gäller även ett envarsgripande vilket gör att 24 kap 7 § andra stycket RB är att bedöma som ett straffprocessuellt tvångsmedel⁸⁵. HD menar därför i NJA 1978:17 att rätten till gripande knappast kan gälla en person som på grund av sin ålder inte kan anhållas. HD fortsätter därefter i samma avgörande att konstatera att 24 kap 7 § andra stycket RB därmed inte är tillämplig på en person som inte nått upp till straffbarhetsåldern. I förarbetena diskuteras problematiken vilket resulterade i en särskild reglering kring gripandet av unga lagöverträdare, nämligen lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)⁸⁶. 35 § LUL slår fast att om någon under 15 års ålder begår ett brott där fängelse skulle ha följt och anträffats på bar gärning eller flyende fot, får denne gripas av envar. Lagstiftningen är således identisk för lagöverträdare under 15 år i hänsyn till envars rätt att gripa på

⁸³ Ekelöf, *Rättegång III*, 22

⁸⁴ NJA 1978:17 s.72

⁸⁵ Fitger, et al. Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo

⁸⁶ Med särskilda bestämmelser om unga lag överträdare (1964:167), Prop 1983/84:187 s.24

bar gärning eller flyende fot, bestämmelserna återfinns bara i två olika lagrum⁸⁷. Detta innebär att envar har rätt att under en tidsperiod som kan uppgå till timmar frihetsberöva barn som begått ett brott som i princip uteslutande straffas med böter⁸⁸. Detta ska ställas i relation till när en polisman får begå en liknande handling. För ett gripande krävs förutsättningar för anhållande som i sin tur kräver skäl för häktning⁸⁹. Då någon under 15 år aldrig kan komma ifråga för häktning då personen inte är straffmyndig så kan inte heller ett gripande komma ifråga. Befogenheterna sträcker sig därmed längre än för polisen. Eftersom polisens uppgift är att skyndsamt pröva om gripandet ska bestå kommer gripandet omedelbart efter polisens övertagande att upphöra⁹⁰. Frågan blir då hur detta faktum ställer sig i relation till våra rättsprinciper. Sverige har vid upprepade tillfällen fått allvarlig kritik från bland annat FN:s tortyrkommitté för dess häktning av personer mellan 18 och 15 år. Kritiken omfattade bland annat bristen av hur barn ska behandlas när de är häktade⁹¹. När det kommer till LUL så får således även barn under 15 år frihetsberövas för brottslighet, om än under kort tid, vilket således får anses vara ännu ett steg allvarligare än frågan som belysts av FN.

När det kommer till envarsgripande finns inga riktlinjer speciellt utformade för barn eller regler som sätter en borte gräns för hur länge ett gripande får pågå. Den borte gränsen utgörs istället av proportionalitetsprincipen⁹². Om polisen dröjer med att ta över gripandet under en längre tid måste det anses direkt oproportionerligt att hålla en minderårig gripen för ett böters brott och ett frisläppande torde därmed vara nödvändigt. Denna borte gräns har dock aldrig prövats rättsligt i Sverige, så vitt jag har kunnat finna, och är därmed öppen för tolkning. Bristen på förutsägbarhet blir därmed tydlig. Ett barn kan vara gripen från några minuter upp till flera timmar beroende på vad som den ingripande personen anser vara proportionerligt och hur polisen väljer att prioritera sina resurser.

5.2 Rekvisitet ”bar gärning eller flyende fot”

Lindberg har definierat ”bar gärning eller flyende fot” som när en gärningsman ertappats i anslutning till brottet begås eller fullbordat och att det är uppenbart att gärningsmannen har avslöjats i sitt brottsliga förehavande⁹³. Rekvisitet ”uppenbart” betyder att för personen som ingriper står det klart att det är den misstänkte som är gärningsmannen och rekvisitet lämnar knappast utrymme för några egentliga tvivel. Däremot är uppenbart inte detsamma som klarlagt. Detta stöds av doktrin som menar att eftersom det i princip är omöjligt att vara hundra procent säker så finns det ett utrymme för osäkerhet⁹⁴. Var exakt denna gräns går är mera oklart men HD har i

⁸⁷ Prop 1983/84:187 s.24

⁸⁸ Åklagarmyndigheten, Sammanställning av bötespraxis, RättsPM 2012:07, 2016

⁸⁹ 24 kap 7-8 §§ Rättegångsbalken (1942:740), läs även Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel*, femte upplagan, Stockholm: Bruun Juridik 2013, 56

⁹⁰ Gripandet kan övergå till ett omhändertagande men gripandet upphör likväl.

⁹¹ Svenska dagbladet [<https://goo.gl/mnHmh0>] 2017-02-19

⁹² Se avsnitt 3.4 för proportionalitetsprincipen tillämplighet.

⁹³ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*, s.220

⁹⁴ NJA 1978 s.67, Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* 24:36

NJA 1978 s. 67 ställt upp en bortre gräns⁹⁵. I det aktuella fallet befinner sig en pojke med flertalet kamrater på en bro. En av pojkarna kastar en sten på en bil och bilägaren vänder och efter ett par minuter påträffar pojkarna och griper en av dem. Mycket tyder på att fel pojke greps och den ingripande parten hade inga konkreta misstankar mot just denna pojken. Hovrätten över Skåne och Blekinge kom till en liknande slutsats då en taxi chaufför blev bestulen på sin plånbok när ett sällskap lämnade bilen. Han visste inte vem i sällskapet som tagit plånboken utan grep en av personerna. Detta förfarandet ansågs inte heller vara frågan om ett envarsgripande⁹⁶.

NJA 1978 s.67 ska dock jämföras med NJA 1994 s.48⁹⁷. I detta fall har en person som legat och sovit plötslig vaknat av att han hört glas krossas vid sin bil. Personen tar på sig kläder och ger sig ut. Bara någon minut senare har han hittat en person i närheten som han bedömer ”stelnar till” och sedan börjar springa när han får syn på personen. HD konstaterar att personen har upptäckts i sådan närhet att det måste anses vara på ”flyende fot”. HD konstaterar endast att med åtanke på den korta stund mellan gärningen och upptäckten av den misstänkta gärningsmannen så står det klart att detta skett på ”bar gärning”. Skillnaden mellan de båda fallen är små. I båda fallen har en individ upptäckt att det skett bl.a. skadegörelse mot sin bil utan att se en gärningsman. Båda individerna påträffar senare en personen i närheten som de griper utan någon konkret misstanke.

Den enda skillnaden mellan NJA 1978 s.67 och NJA 1994 s.48 verkar i princip vara att i det senare fallet greps rätt person. Jag håller det för sannolikt med tanken på skillnaden i utgång i målen att det senare fallet kunde slutat annorlunda om det varit fel person som greps. Väljer man att se till det allmännas intresse kan man naturligtvis försvara det korrekta gripandet med att rätt gärningsman är gripen och den ingripande har hjälpt polisen att säkerställa lagföring utan egna intressen. Det hade ansetts stötande om denne dömts. Greps fel person däremot har en individ frihetsberövats utan giltiga skäl och allmänhetens intresse att skydda den ingripande parten är betydligt lägre. Detta resonemang vinner stöd i en rad andra avgöranden där frågan om det skett ett lagligt envarsgripande med hänvisning till ”bar gärning eller flyende fot” inte ens nämns utan domstolen nöjer sig med att konstatera att det skett ett envarsgripande⁹⁸. Jag håller det för osannolikt att domstolen hade nöjt sig med samma resonemang om fel personer hade gripits.

I den så kallade snatteriutredningen från år 1971 är bedömningen vad som anses bar gärning ännu hårdare. Utredningen slår fast ”*För att kontrollanten skall få göra ett ingripande måste hon med egna ögon se tillgreppet. Hon skall sedan följa hela händelseförloppet i en oavbruten följd, vara säker på att varan inte tillhör kunden och att kunden alltjämt har den i sin besittning då utgångskassan passerar.*”⁹⁹ Utredningens slutsats i detta avseende verkar dock inte fått någon större genomslagskraft då de båda tidigare redogjorda HD avgörandena har tillåtet betydligt bredare tolkning.

---

⁹⁵ NJA 1978 s.67 , Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36] 24:36*

⁹⁶ RH 1998:90

⁹⁷ NJA 1994 s.48

⁹⁸ Svea hovrätt, 2006-10-13, mål B 7998-05 och Hovrätten för västra Sverige, 2011-09-21 mål B 3708-10

⁹⁹ SOU 1971:10 s.107

Nästa frågeställning som uppstår är hur länge ett efterföljande får pågå innan ”bar gärning eller flyende fot” försvinner. Det är ett normalt förfarande bland säkerhetspersonal att efter upptäckt av en stöld invänta förstärkning för att säkerställa ett säkert ingripande¹⁰⁰. Svea hovrätt har ansett att ett cirka 10 minuters efterföljande inte är oskäligt om de ingripande uppfyllt två krav¹⁰¹. Det ska dels funnits godtagbara skäl till dröjsmålet vars ändamål stämmer överens med 24 kap 7 § andra stycket RB, nämligen att kunna överlämna personen till polis. Ingripandet ska också skett oavbrutet och därmed uteslutit risken för ett felaktigt gripande. Domen väcker vissa frågor. I det aktuella fallet har gärningsmannen gått in i flera andra butiker och ansetts sig komma undan. Svea hovrätt väljer inte att gå in och bedöma huruvida det rör sig om antingen ett gripande på bar gärning eller flyende fot utan nöjer sig med att redovisa de båda rekvisiten tillsammans genom att slå fast att personen påträffats ”på bar gärning eller flyende fot”¹⁰². Så frågan är om hovrätten i det aktuella fallet bedömde att det rörde sig om ett gripande på flyende fot, om det endast var en förlängning av en bar gärning eller om det ska ses som ett enda rekvisit. Den gripne har i det aktuella målet påträffats på bar gärning och därefter flytt platsen. I en dels språklig men även allmän vedertagen mening bör flyende fot innebära att personen i fråga tar sig bort från en plats eller person. Detta framstår dock inte vara fallet när butikskontrollanterna ingriper i det aktuella målet. Man kan dock se rekvisitet bredare och påstå att så länge personen har avlägsnat sig från brottsplatsen är personen på flykt vilket skulle kunna vara hovrättens tanke i målet. Hovrätten fortsätter med att konstatera att särskild vikt läggs vid om det uppstått någon förväxlingsrisk. Detta torde peka mot att även här hade utgången varit en annan om fel person hade gripits. När rätt person grips är det naturligtvis ett kvitto på att efterföljandet har varit utan avbrott och om fel person grips motsatsen.

5.3 Rekvisitet ”envar”

Vad som betecknas som envar är inte helt klarlagt men mycket tyder på att det inte är avsett att innefatta polisman¹⁰³. Däremot har tulltjänstemän och kustbevakare ansetts kunna utgöra envar enligt förarbetena¹⁰⁴. Det får även anses ligga i ordet ”envarsgripande” natur att det rör sig om något annat än ett vanligt gripande. Det framstår således som att alla förutom just polismän avses med envars begreppet, även trafiktjänstemän¹⁰⁵.

---

¹⁰⁰ RH 2009:20 s.3

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* s.80

¹⁰⁴ Prop. 1999/2000:124 s.161

¹⁰⁵ Westerlund, *Straffprocessuella tvångsmedel* s.79

5.4 Rekvisitet ”skyndsamt överlämnas till polis”

Den slutliga åtgärden en trafik tjänsteman som genomfört ett envars gripande ska göra är att överlämna individen skyndsamt till närmaste polisman. Kravet framstår förvisso som rimligt men i dagens läge inte alls så enkelt som ursprungligen varit avsett. Samhället måste förvisso säkerställa rättssäkerheten för individen genom att snabbt pröva gripandet men även att beivra brott och därför komma till platsen för att utreda vad som hänt. Tidiga förarbetsuttalanden trycker tydligt på vikten av en snabb prövning av gripandet¹⁰⁶. Vid tiden då idén ursprungligen härrör från fanns det kvarterspolis som patrullerade gatorna och det framstår som relativt enkelt att vinka in en sådan. I och med den enorma resursbrist som i dag råder innebär detta ofta att en person som erkänt och omständigheterna är klara får vänta timmar på en polispatrull. Ett sådant långt frihetsberövande är högst tveksamt proportionerligt, inte lagstiftarens ändamål och inte heller ett behov för att kunna utreda brottet. Polismyndigheten har därför försökt åtgärda denna problematik genom att i vissa kommuner under flera år runt millenniumskiftet få personer som påträffats och erkänt snatteriet att genom telefon få prata med en polisman som nedtecknar ett förhör och därefter kan personen släppas. Rikspolisstyrelsen framhöll att de dels hade stort intresse av rättssäkerhet men även av att kunna bedriva sin verksamhet effektivt¹⁰⁷.

Här ställs flera rättsprinciper mot varandra. Lagstiftarens syfte med att den misstänkte skyndsamt ska överlämnas till polis måste vara dels att säkerställa rättssäkerheten för den misstänkte och dels att polisen ska kunna genomföra en utredning som resulterar i lagföring. Inom övriga tvångsmedel så som anhållande eller medtagande till förhör finns klara tidsgränser som den misstänkte har att förhålla sig till. När det kommer till väntan på polispatrull har den misstänkte ingen bortre gräns att förhålla sig till och vet därmed inte alls när denne kommer frisläppas. Detta menar jag rimmar dåligt med kraven på förutsättning så väl som statens våldsmonopol. Monopolet får förvisso begränsas som tidigare slagits fast men att ”ge bort” delar av våldsmonopolet utan att sätta upp klara och begränsade tidsramar rimmar dåligt med den restriktivitet som bör förekomma. Återigen framstår dock lagens ålder vara problemet. Som redogjort för ovan var situationen en annan och då räckte ”skyndsamt” rekvisitet. I takt med mindre resurser torde det dock krävas mer för att bibehålla strikta ramar för privatpersoner som genomför frihetsberövanden.

5.5 Generella regler kring genomförandet av envars gripande

Enligt motiven till 24 kap 7 § andra stycket RB ska ett frihetsberövande för att inte vara straffbart skett med iakttagande i allt väsentligt av de förutsättningar och den ordning som gäller för gripande¹⁰⁸. Detta resonemang diskuteras ingående i RH 2013:32 där hovrätten menar att ändamålet med ett envars gripande är densamma som för en polis som genomför ett gripande, nämligen att

---

¹⁰⁶ SOU 1926:32

¹⁰⁷ JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.141

¹⁰⁸ NJA II 1962 s.118

säkerställa att en person kan överlämnas till behörig person¹⁰⁹. Hovrätten fortsätter med att konstatera att för att en polis ska få genomföra ett gripande krävs det att det är frågan om ett brådskande fall, exempelvis om det finns risk att en misstänkt försöker avvika om han inte grips¹¹⁰. Enligt denna logiken slår hovrätten fast att ett envarsgripande inte får genomföras om det står klart att personen inte har för avsikt att avvika från platsen exempelvis. Slutsatsen i RH 2013:32 blir därför att ett envarsgripande inte fick genomföras när gärningsmannen, som förvisso påträffats på bar gärning begå ett brott med fängelse i straffskalan, försökte ta sig in i sin egen lägenhet där rätten bedömde att det inte förelåg risk att mannen undandrog sig lagföring. Frågan blir hur hårda krav man kan ställa på en privatperson som ingriper och om man verkligen kan jämföra denna med en polis. Denna frågan är naturligtvis svår att svara på då detta varierar från fall till fall men rent generellt torde man få beakta det faktum att en person som företagit ett envarsgripande gjort detta för att skydda intressen som inte ens är deras egna vars syfte är att hjälpa till i rättsprocessen¹¹¹. I relation till detta framstår det svårt för en individ att avgöra om en person har för avsikt att undandra sig ett polis ingripande, men om detta skulle stå klart av någon anledning så kan ett sådant gripande anses som otillåtet enligt ovanstående resonemang.

6. Analys av ett antal frågeställningar rörande envarsgripanden

6.1 När uppstår ett frihetsberövande?

Frågan när ett frihetsberövande uppstår är högst relevant för att veta om regelverket kring envarsgripande ens aktualiseras. Denna fråga har diskuterats i flertalet utredningar och domar¹¹². Att en individ konfronteras och tillfrågas att uppvisa giltigt färdmedel rör sig naturligtvis inte om ett frihetsberövande. Frågan är dock vad som händer om person ombeds gå åt sidan eller följa med av färdmedlet om exempelvis personen måste leta länge efter biljetten eller om det av andra skäl inte är praktiskt att stå kvar. Frågan har behandlats relativt omfattande när det kommer till snatteri och jag avser därmed att dra vissa slutsatser av materialet för att sedan använda detta som hjälp vid tolkningen.

Två statliga utredningar från år 1971 och år 1982, bland annat den så kallade stöldutredningen, har kommit fram att en begäran eller fråga att medfölja från platsen inte torde utgöra ett frihetsberövande, men man undviker att ge några klara besked i frågan¹¹³. Istället väljer man att föra en argumentation som bygger på att det ligger i den misstänktes egna intresse att denne får följa med till ett mera diskret utrymme där butiksägaren kan nedteckna en polisanmälan, samtala med individen och återta varan genom laga självtäkt. Ytterligare ett argument som förs fram är det

---

¹⁰⁹ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*, 220

¹¹⁰ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* 24:31

¹¹¹ Ibid. 24:36

¹¹² SOU 1971:10, SOU 1982:39, HovR B 1395-12

¹¹³ SOU 1971:10 s.111 och SOU 1982:39

samhällsekonomiska¹¹⁴. Genom att överlåta det formella återtagandet och anmälan till butiken eller säkerhetspersonal menar en utredning att man slipper engagera en polispatrull samtidigt som varan återtas och personen lagförs. Utredningen påstår helt enkelt att det är en alldeles för drastisk åtgärd att en polispatrull blir engagerad i ”småsnatteri”¹¹⁵. Jag menar att de båda utredningarna äger stor fortsatt vikt genom att de använts i både senare utredningar och domar¹¹⁶.

En intressant parallell som jag menar man kan dra flera slutsatser av är det faktum att stöldutredningen lägger stor vikt vid skillnaden mellan laga självtäkt och envarsgripande. Utredningen ska nämligen ta ställning till om det är frågan om ett envarsgripande om butikskontrollanter endast har för avsikt att föra den gripne in till ett rum och frånta personen varorna enligt laga självtäkt och därefter släppa personen. Detta förfarande har många likheter med trafik tjänstemäns agerande i kollektivtrafiken. I båda fallen tas personen åt sidan för att sedan antingen envarsgripas eller släppas genom att saken avklaras genom en tilläggsavgift alternativt ett återtagande av varorna. Båda utredningarna menar att man har rätt att föra en misstänkt till ett rum och väl där avgöra om personen ska gripas eller släpas, och det är först när man beslutar att personen ska gripas som det blir frågan om ett frihetsberövande¹¹⁷. Konsekvenserna av denna typ av resonemang är dock stora. Det hade inneburit att vem som helst som en trafik tjänsteman misstänkte skulle kunnat tillfrågas att följa med av bussen eller avsides för vidare utfrågning utan att agerandet i efterhand kontrollerades av polis, vilket görs om ett envarsgripande skett. Denna slutsats stödjer sig rikspolisstyrelsen (RPS) på när de diskuterar lagligheten i användningen av snattofonen¹¹⁸. RPS huvudinställning är att det inte ens utgör ett frihetsberövande, och om det skulle göra det så är det enligt proportionalitetsprincipen rätt att kunna släppa personen så fort denne har erkänt brottet för en polis över telefon¹¹⁹. Mer tvång behövs inte för att uppnå syftet. Mot detta står då rättssäkerheten med framförallt förutsägbarhetsprincipen i spetsen enligt mig. Att låta trafik tjänstemän be individer följa med, och därefter låta trafik tjänstemannen avgöra om ett gripande ska ske och därefter avgöra fritt när det ska upphöra framstår som tveksamt ur flera perspektiv.

För det första menar jag att det är ett klart avsteg från polisens våldsmonopol, förutsägbarhetsprincipen och lagstiftningens ordalydelse som klart slår fast att en envarsgripen skyndsamt ska överlämnas till närmaste polisman. För det andra går det inte att bortse från proportionalitetsprincipen. Att inte släppa en person efter att en tvångsåtgärd, i detta fall ett frihetsberövandet, har blivit oproportionerligt hade varit att klart bryta mot proportionalitetsprincipen. Så med hänvisning till förutsägbarhetsprincipen och polisens våldsmonopol ska inte frihetsberövanden genomföras och släppas regelbundet utan polisens

---

¹¹⁴ SOU 1971:10 s.111

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ SOU 2002:44 s.72, Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04

¹¹⁷ SOU 1982:39 s.255

¹¹⁸ JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.142, Snattofonen innebar att en misstänkt vars identitet är klarlagd och som erkänner brott kunde genom telefon förhöras av polis och släppas utan att polispatrull kallades till platsen.

¹¹⁹ JO:s ämbetsberättelse 2000/01

intervention, men likväl ska det ske i undantagsfall där det är motiverat av proportionalitetsprincipen.

I stöldutredningen för dock JK ett intressant resonemang¹²⁰. Han menar att det är irrelevant huruvida personen frivilligt underkastar sig att medfölja personalen eller ej eftersom det står klart för den misstänkte att om denne inte följa med, skulle ett gripande göras och fysiskt tvång användas. Han fortsätter med att konstatera att det hade förvisso fått orimliga konsekvensen då det inte finns den polisiära resursen för att åka på samtliga ingripanden, men att det ur rättssäkerhetssynpunkt är otillfredsställande att ett agerande som kan bedömas som ett straffprocessuellt tvångsmedel, tillämpas utan allmänhetens kontroll¹²¹. Uttalandets fortsatta relevans bekräftas av Göta hovrätt som ordagrant upprepar JK:s ståndpunkt i den tidigare nämnda utredningen¹²². Även JO och dåvarande regering har genom att hänvisa till JK:s uttalande i samband med Stöldutredningen gett uttryck för samma åsikt som ovan i samband med en lagrådsremiss år 2000¹²³.

I lagrådsremissen utvecklar regeringen vidare att alla konkreta åtgärder som syftar till att säkerställa en framtida lagföring ska anses som ett envarsgripande¹²⁴. Därmed torde det viktigaste rekvisitet ligga i syftet med att be en misstänkt följa med. Är det helt klart att anledningen är att skriva en tilläggsavgift eller är det mera oklart om personen vill samarbeta och kan det bli aktuellt att involvera polis torde vara högst relevant för att avgöra syftet. Frågan är då hur man avgör syftet med en begäran om ”medföljande”. Detta får troligen avgöras från fall till fall men om en person som nekar till allt ombeds följa med så bör syftet anses vara att få denne lagförd då han inte kommer erlägga tilläggsavgiften. Lika så om en individ direkt ger ett positivt intryck till att betala tilläggsavgiften är det min bedömning att det inte går att se som en konkret åtgärd för att få denne lagförd, utan endast för att utge en tilläggsavgift i en lugnare miljö exempelvis.

Om en passagerare uppger sig inte kunna hitta sitt färdbevis som denne haft när den stigit ombord färdmedlet uppstår en snarlik situation. Den ingripande parten vill på något sätt utreda frågan vidare för att kunna göra en framtida bedömning om personen ska erläggas en tilläggsavgift eller om polis ska tillkallas för att upprätta en anmälan om bedrägligt beteende. Oberoende var ingripandet sker torde valfriheten vara synnerligen illusorisk. Detta är naturligtvis en fråga som får bedömas från fall till fall men när en eller flera uniformsklädda personer ber någon följa med instämmer jag i JK:s analys om att det torde stå klart att någon form av tvångsanvändning kommer förr eller senare användas om man inte lyder.

---

¹²⁰ SOU 1982:39 s. 252

¹²¹ Ibid. s.253

¹²² Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04 s.12

¹²³ JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.137, Lagrådsremiss, *Försöksverksamhet med förenklad handläggning av snatteribrott*, s.7

¹²⁴ Lagrådsremiss, *Försöksverksamhet med förenklad handläggning av snatteribrott*, s.7

För att belysa hur verkligheten kan se ut kan ett exempel från Göta hovrätt lyftas fram. I det aktuella målet ansåg inte trafik tjänstemannen att denne genomfört ett gripande utan förklarade för hovrätten att ”så länge som hon kvarstannade inte var gripen”¹²⁵. Här visar ju trafik tjänstemannen med all önskvärd tydlighet att personen är de facto gripen men att denne försöker undvika konsekvenserna av ett envars gripande. Hovrätten går dock inte vidare och bedömer lagligheten i detta resonemang vilket jag bedömer mycket otillfredsställande.

Ytterligare vägledning i frågan kan hämtas från regeringens proposition om ändring i regeringsformen från år 1975¹²⁶. Där behandlas vad som ska anses utgöra ett frihetsberövande. Propositionen slår fast att när någon faktiskt är förhindrad att förflytta sig genom att denne är ställd under övervakning så rör det sig om ett frihetsberövande¹²⁷. Jag menar att en person som ombeds följa med av en trafik tjänsteman som antingen är uniformerad eller identifierat sig genom en bricka, inte anser sig ha fullständig frihet att gå åt andra hållet. I ett hovrättsavgörande från Göta hovrätt slår domstolen fast att ”genom att ställa sig vid dörren till provhytten och ställa frågor till henne har han emellertid tydligt förmedlat att han inte tillät henne att gå därifrån”¹²⁸. Detta avgörande ska dock ses i ljuset av en tidigare fysisk kontakt, men ledde fram till att det rörde sig om ett frihetsberövande.

Denna inställning delas även av JO som i ett uttalande tydligt slår fast att det inte krävs något fysiskt betvingande utan att det endast krävs att ingripandet är ägnat att framstå som ett frihetsberövande¹²⁹. Vad som händer om ingripandet inte är direkt ägnat åt ett ingripande men att det kan bli ett alternativ framgår inte av resonemanget men klart är att ett frihetsberövande inte kräver våldsutövning vilket också framgår av polislagen¹³⁰.

Jag menar att en intressant brist hos de båda statliga utredningarna som tidigare redogjordes för är avsaknaden av resonemang kring lagens ursprungliga ändamål och hur det ser ut i dagsläget. Det måste stå klart att den psykiska påverkan som en uniformerad person utstrålar är avsevärt större än om ett butiksbiträde tillfrågar en misstänkt om den skulle vilja följa med för att reda ut ett ärende. Då 24 kap 7 § andra stycket RB ursprungligen var avsedd för just envar och inte för uniformerad personal torde detta resonemanget vara viktigt för att se om lagen fortfarande ska tillämpas på samma sätt trots de nya omständigheterna. En uniform eller bricka utstrålar maktposition och i de fall en ordningsvakt utför kontrollen är denne även utrustad med handfängsel och batong.

Det faktum att trafik tjänstemän inte omfattas av legalitetsprincipen skapar stora skillnader i vad polis och säkerhetsbranschen får göra utan att ett frihetsberövande uppstår och därför inte behöver

---

¹²⁵ Göta hovrätt 2012-03-13, B 2579-11

¹²⁶ Prop. 1975/76:209

¹²⁷ Ibid. s.52

¹²⁸ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12 s.7

¹²⁹ JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.137

¹³⁰ 10 § första stycket andra punkten Polislagen (1984:387); Nils-Olof Berggren och Johan Munck, *Polislagen: en kommentar*, Tredje upplagan, Stockholm:Norstedt 2015, s.155

ha en bar gärning. Som exempel har Jönköpings länstrafik instruerat sina trafik tjänstemän att där det kan misstänkas förekomma flera fuskåkare som har för avsikt att smita av vid nästa hållplats, får trafik tjänstemännen be föraren att spärra avstigningsdörrarna tills kontrollen är genomförd¹³¹. Passagerare tvingas därmed att passera förardörren och därmed trafik tjänstemännen. Agerandet är troligen inte att anses som ett frihetsberövande då det fortfarande finns en utgång tillgänglig om än längre bort. Dock är de normala utgångarna låsta och kan med all sannolikhet innebära att många upplever att de är berövade åtminstone delvis sin frihet. Det lär dock röra sig om mycket kort tidsperiod vilket påverkar bedömningen i en förmildrande riktning. Det är dock lätt att se det olämpliga i agerandet att trafik tjänstemän låser alla dörrar förutom en och därmed kraftigt begränsar alla passagerares möjlighet att röra sig. Åtgärden hade med all sannolikhet inte varit tillåten för myndighetspersonal att använda sig av med hänvisning till legalitetsprincipens krav på lagstöd för tvångsmedels användning. De 30 000 anställda inom säkerhetsbranschen är däremot fria att använda sig av denna och andra liknande åtgärder så länge de inte passerar gränsen för ett frihetsberövande.

6.2 Får en frihetsberövad person förflyttas?

Efter att under avsnitt 5.2 studerat när ett frihetsberövande uppstår går jag nu vidare för att studera vilka rättigheter en trafik tjänsteman har att förflytta en person som är gripen.

Denna frågeställningen tycks ofta behandlas med utgångspunkt i vad som är bäst för den gripne. I ett hovrättsavgörande från 2013 för Göta hovrätt i min mening ett intressant resonemang. Hovrätten inleder med att konstatera att 24 kap 7 § andra stycket RB inte ger någon rätt att förflytta en person mer än vad som är praktiskt motiverat med inför ett överlämnande till polis. Denna förflyttning ska i så fall ske på frivillig basis och all förflyttning mot någons vilja är starkt begränsat¹³². Göta hovrätt fortsatte dock med att konstatera att det aktuella fallet handlade om en flicka i tonåren som skulle ta illa vid sig om hon inte förflyttades från allmänhetens åsyn. Förflyttningen som skedde med visst våld då flickan kämpade emot ansågs därmed vara tillåten. Detta tolkar jag som ett mycket märkligt resonemang. Domstolen väljer helt att bortse från flickas vilja under ingripandet, vilket var att inte följa med, och väljer istället att göra en tolkning av hur flickor i hennes ålder generellt resonerar. Det framgår inte heller som om förflyttningen skedde av praktiska skäl för att underlätta en överlämning till polis.

Hovrätten för Västra Sverige gjorde en helt annan bedömning när två väktare flyttade en individ 50 meter från en trångt trapphus. Hovrätten instämmer i det olämpliga att ha en gripen på denna plats eftersom det utgör risk att den gripne rymmer och att andra kan störa gripandet. Men hovrätten menar trots det att det inte är tillåtet att förflytta någon så långt mot sin vilja¹³³.

¹³¹ BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik s.5

¹³² Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12 s.8, JO:s ämbetsberättelse 2000/01 s.160

¹³³ RH 2008:58 s.2

Min analys mellan de båda domarna är att Göta hovrätt grundande sin bedömning på vad som var målsägarens bästa medan hovrätten för Västra Sverige hade att göra med ett fall där det var fråga om väktarns bästa till skillnad från den gripnes. Detta torde innebära att om den misstänkte själv uttrycker en vilja att förflytta sig från allmänhetens åsyn ligger detta helt i linje med proportionalitetsprincipens grunder att inte utsätta den misstänkte för värre påfrestning än vad som är nödvändigt. En svårare fråga blir däremot om det rör sig om en person som är mera likgiltig till en förflyttning. Då framstår det som någon form av bedömning görs av anledningen till förflyttningen. Är det med hänsyn till den gripne eller de som ingriper? Fokuset på den gripne är naturlig med hänsyn till proportionalitetsprincipen och eftersom det är svårt att bedöma vilken psykisk påverkan den gripne befinner sig under. Med stöd av detta menar jag att en förflyttning måste vara till uppenbar gagn för den gripne för att man ska kunna dra en slutsatsen att förflyttningen görs med hänsyn till denne. Att man skulle få stödja sig på personen som genomför gripandets bästa framstår däremot sakna stöd i både praxis och våra rättsprinciper.

6.3 Analys av tillåten våldsanvändningen

Grundrekvisitet när det kommer till tillåten våldsanvändning vid såväl genomförandet av gripandet som att hålla kvar den frihetsberövande är försvarligt våld. I brist på specificering av begreppet försvarligt våld i både förarbeten och praxis bedömer jag att det finns ett tolkningsutrymme var gränsen faktiskt går. Jag menar att försvarligt våld inte ger utrymme för någon form av överreaktion utan ställer stora krav på professionalism då detta utgör rekvisit ställs upp för polisen. Likheterna med ett polisiärt gripande är flera. Personen som genomför gripandet har stora möjligheter att själv välja om denne vill genomföra envarsgripandet och inte. Personen torde normalt sett inte ha några emotionella skäl till ingripandet vilket annars skulle kunna påverka en individs förmåga att behärska sin våldsanvändning. Med stöd av detta resonemang anser jag att det är adekvat att dra vissa paralleller med en polismans ingripande. Vid sidan av våld för att genomföra själva tjänsteåtgärden och förhindra flykt så får även våld användas för att upprätthålla ordningen¹³⁴. Bristen på avgöranden och förarbeten som skulle underlätta en tolkning av begreppet är även när det kommer till rekvisitet upprätthållande av ordningen påtagande. Som nämnts under avsnitt 4.1.2 finns viss praxis från hur ordningen ska skötas på en polisstation, men detta ger däremot inte tillräckligt stöd för att tolka hur en person som är envarsgripen på ett köpcenter eller tunnelbanestation ska behandlas och vilka ordningsstörningar som kan accepteras och vilka som med våld kan beivras. Att en person vägrar sätta sig på en bänk i polishuset kan räknas som en ordningsstörning på eftersom det sker på ett polishus medan det är mera oklart om en privatperson kan kräva att en gripen ska sätta sig ner efter att blivit gripen i kollektivtrafiken eller på ett köpcenter. Vikten av ett regelverk som är klart och inte lämnar utrymme för olika tolkningar menar jag blir extra tydligt när det kommer till privatpersoner som agerar. Detta eftersom privatpersoner,

---

¹³⁴ Se avsnitt 4.1.2, 24:2 § Brottsbalken (1962:700)

till skillnad från polismän som har flerårig träning och dessutom omfattas av objektivitets- och ändamålsprincipen, inte nödvändigtvis förstår vad som är att anses som rimligt krav på ordning. Personen har ingen eller i princip ingen utbildning vilket innebär att en lagstiftning som i sitt ursprung är svårtolkat i och med sin bristande specificering blir ännu svårare att tillämpa. Det framstår inte som att lagstiftaren tagit höjd för att den aktuella lagstiftningen som styr våldsanvändningen kommer användas av icke utbildade personer i en omfattande och regelmässig användning. Att behovet finns framgår tydligt av flera domar där personal ur bevakningsbranschen redogör att de följde branschpraxis och i vissa fall undgått ansvar då det inte förelegat uppsåt¹³⁵. Detta agerande borde kunna undvikas om lagstiftningen blev tydligare. Detta skulle även vara ett viktigt led att förbättra rättssäkerheten för de som utsätts för ett envarsgripande. Detta då man lättare kan förutse vilka rättigheter som en trafik tjänsteman faktiskt har.

Vid sidan av rekvisitet ”försvarligt” så kan den tillåtna våldsanvändningen utökas om omständigheterna är sådana att han svårigen kunde besinnas sig. Frågan om en trafik tjänsteman kan omfattas av denna regel är inte fastslagen i praxis men då inget annat framgår av lagstiftningen så bedömer jag så vara fallet. De individuella egenskaperna ska spela in och det krävs i princip att man är ”panikslagen” och därigenom inte förmått att kontrollera sitt agerande¹³⁶. Det är svårt att se något fall där inte nödvärn blir aktuellt som skulle kunna leda till att en trafik tjänsteman har rätt att gå utanför det ”försvarligt” rekvisit som uppställts. Skulle däremot något fysiskt angrepp påbörjas eller vara överhängande, vilket ger den angripne rätt till nödvärn, finns naturligtvis denna möjlighet beroende på varje individs reaktion.

6.4 Konsekvenser av ett felaktigt envarsgripande

Ett agerande kan anses olagligt helt eller delvis. Sett till den praxis som finns att tillgå så har agerandet i ett flertal fall inletts korrekt men har därefter av olika skäl bedömts bryta mot gällande rätt. Det faktum att ingripandet inletts lagligt har dock i vissa fall bedömts som grund för en strafflindring¹³⁷.

Det allvarligaste brottet som kan aktualiseras när det kommer till brott som begått med uppsåt i relation till frihetsberövandet är olaga frihetsberövande i enlighet med 4 kapitlet 2 § BrB. Vid bedömningen huruvida ett agerande ska bedömas utgöra olaga frihetsberövande spelar längden av frihetsberövandet en avgörande roll. Rör det sig om ett rent tillfälligt rörelsehinder vid exempelvis en fasthållning kan det däremot inte bli frågan om ett olaga frihetsberövande utan eventuellt ett ofredande enligt 4 kapitlet 7 § BrB¹³⁸. Detta ska dock inte tolkas som att ett kortare

---

¹³⁵ Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04

¹³⁶ Fitger, et al. 24:6 § Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo, NJA 2005 s.237 och Hovrätten för västra Sverige, 2015-11-02 mål B 3018-15

¹³⁷ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12 s.9

¹³⁸ Fitger, et al. Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo och NJA II 1962 s.118

frihetsberövande automatiskt faller utanför ramen för ett olaga frihetsberövande. I förarbetena till brottsbalken framförs det att även ett frihetsberövande under kort tid kan bedömas som ett olaga frihetsberövande i enlighet med paragrafens andra stycke¹³⁹. Detta stycke, 4 kapitlet 2 § andra stycket, konstaterar att om brottet är att anses som mindre grovt ska en mildare straffskala väljas. Straffskalan ändras då till maximalt 4 års fängelse till skillnad från olaga frihetsberövande av normalgraden där maximala fängelsestraffet är 10 år.

Så var går då gränsen för ett ofredande och mindre grovt olaga frihetsberövande? I RH 2003:31 låstes en person in på ett kontor under ett par minuter. Låset var dock sådant att målsägaren själv enkelt kunde öppna låset och inget våld förekom. När det kom till det psykologiska övertaget så var den misstänkte förvisso chef för anläggningen men han hade varken uniform eller annan utrustning för våldsanvändning som säkerhetspersonal skulle haft. Hovrätten ansåg med hänvisning till att hindret, den låsta dörren, inte var väsentligt då han själv kunde öppnat det kombinerat med den mycket korta tidsrymden inte kunde utgöra olaga frihetsberövande. Ur domen går det att utläsa att hovrätten förutsätter att målsäganden inte bara fysiskt kunde vrida om låste utan även att det inte förekom någon allvarlig psykisk påtryckning som hindrade målsägaren från att göra detta. Denna analys instämmer jag i eftersom man knappast kan kräva att alla målsäganden ska utnyttja alla fysiska möjligheter att ta sig från platsen innan ett frihetsberövande kan uppstå. Hovrätten berör detta genom att jämföra hans minskning av handlingsfrihet med om den misstänkte hade placerat hans hand på axeln eller ställt sig i vägen. Därmed gjorde hovrätten en helhetsbild av hur begränsad målsägarens handlingsfrihet är, vilket bör innefatta dels fysiska men även psykologiska hinder. Om exempelvis chefen skulle vridit om låsvredet och ställt sig jämte dörren samtidigt som han haft en batong eller liknande torde utgången i målet bli något annat trots att de fysiska hindret är densamma. Skillnaden blir ju att målsäganden rimligen kan anta att om denne försöker bryta uppmaningen att vara kvar och öppna dörren så kommer våld att användas. Att en chef på en bank skulle ge sig in i fysiskt handgemäng framstår däremot som mycket osannolikt i min mening vilket definitivt bör spela in vid bedömningen av målsägandens handlingsfrihet. Personen frikändes helt från olaga frihetsberövande.

Den ovanstående domen ska dock ställas mot ett avgörande i Göta hovrätt som ansåg att 15 minuters frihetsberövande av en betydligt starkare part utgjorde olaga frihetsberövande dock mindre grovt brott¹⁴⁰. Mycket i domen pekar på att det olaga frihetsberövandet ansågs uppkomma tidigare, framförallt eftersom ingen diskussion förts om den exakta tid punkten. Detta menar jag indikerar på att den har passerats med så pass mycket att den inte längre är relevant att diskutera. Detta är dock endast spekulationer och eftersom rätten inte för något resonemang kring den exakta tidpunkten frihetsberövandet ska ha inträffat kan man inte heller dra några säkra slutsatser av domstolens resonemang.

---

¹³⁹ NJA II 1962 s.118

¹⁴⁰ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12

Även ett förarbete till regeringsformen instämmer i tolkningen att ett frihetsberövande inte nödvändigtvis måste pågå under någon längre tid. Förarbetet tolkar ett frihetsberövande som ett tillstånd då någon är fängslad eller berövad sin rörelsefrihet utan någon närmare angiven tid¹⁴¹. Att det finns en nedre gräns för olaga frihetsberövande som därefter går över i ett ofredande står dock klart i både praxis och doktrin¹⁴².

När väl de objektiva förutsättningarna är utredda blir nästa steg att analysera de subjektiva förutsättningarna, nämligen uppsåtet. Olaga frihetsberövande och ofredande ställer båda krav på uppsåt till skillnad från tjänstefel som är straffbart redan vid oaktsamhet.

Förarbetet till brottsbalken lyfter upp särskilt upp frågan om uppsåt i samband med olaga frihetsberövande under tjänsteutövning.¹⁴³ Förarbetet slår fast att om gärningsmannens uppsåt inte omfattades av den omständigheten att frihetsberövandet varit olagligt bör ansvar enligt den aktuella bestämmelsen vara uteslutet. Som exempel på situationer där uppsåt kan saknas lyfts fram om gärningen har sin grund i ett misstag i fråga om innehållet i en författning. Förarbetet försätter med att konstatera att eftersom sådana gärningar ofta sker av oaktsamhet aktualiseras istället tjänstefel som påföljd. Kommittén avslutar därför med att konstatera att de inte anser det påkallat att införa ett oaktsamt frihetsberövande. Min tolkning av detta resonemang är att kommittén som bereder frågan inte i något avseende belyser frågeställningen med säkerhetspersonal och deras regelbundna användning av frihetsberövande i tjänsten som däremot inte omfattas av tjänstefel.

Det faktum att en person som gör invändningen att denne trott sig agera inom ramen för envarsgripande inte gör sig skyldig till olaga frihetsberövande är fastslaget i både doktrin och praxis.¹⁴⁴ I en dom från Göta hovrätt diskuteras frågan vidare.¹⁴⁵ I det aktuella målet har den som genomfört gripandet hävdad att han inte avsåg att frihetsberöva personen och att det var oklart inom företaget om man fick eller inte fick ta med någon till ett avskilt rum utan att det för den sakens skull utgjorde ett gripande. Domstolen tog fasta på detta och valde att tolka det som att väktaren inte hade uppsåt att frihetsberöva personen inledningsvis trots att rätten slår fast att det faktiskt varit frågan om ett envarsgripande.¹⁴⁶ Detta avgörandet är i mitt tycke av stort intresse då det lägger stor fokus på den policy som tillämpades på arbetsplatsen som stöd för väktarens invändning om avsaknaden av uppsåt. Detta är intressant dels eftersom det rådande arbetssättet på en arbetsplats är svårbevisat och dels eftersom det enligt min mening inte bör få spela in i för stor utsträckning med tanken på de samhällskonsekvenser en sådan tolkning skulle få. Huvudansvaret borde enligt min mening istället ligga på individen då ett sådant system skulle få en handlingsdirigerande effekt som i sin tur leder till ökad medvetenhet av gällande rätt hos var och en som tillämpar en viss lagstiftning. Göta hovrätt, vars resonemang fastställdes i HD, är dock tydlig med att det är rådande

---

¹⁴¹ Prop. 1975/76:209 s.52

¹⁴² NJA 1977 s.329

¹⁴³ NJA II 1962 s.118

¹⁴⁴ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* 24:36, Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12

¹⁴⁵ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12

¹⁴⁶ Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04

branschpraxis som spelade en avgörande roll i fastställandet av att den tilltalade inte har haft för avsikt att olagligen beröva personen friheten. Detta fick konsekvensen att olaga frihetsberövande var uteslutet och resulterade istället i att väktaren dömdes för ofredande¹⁴⁷. I ett liknande fall frisläpptes inte en person som lagligen gripits när skäl för gripande inte längre förelåg¹⁴⁸. Skillnaden var dock att i det senare fallet ansåg rätten att det förelåg uppsåt för frihetsberövande. Anledningen till denna skillnaden är oklar enligt min mening. Fallen är i princip identiska. Det rör sig i båda fallen om en väktare som placerat en gripen i ett avsides rum efter ett initialt korrekt genomfört envarsgripande. Vad som framstår var den avgörande skillnaden verkar istället vara på det sätt den misstänkte argumenterat för sin invändning om bristande uppsåt. I det första fallet där gärningsmannen friats förde den misstänkte ett relativt omfattande resonemang kring hur branschen i stort arbetar som stöd för sin invändning. Denna analys menar jag stödjer min ursprungliga tes om att branschpraxis spelar en avgörande roll i bedömningen om huruvida gärningsmannen bedöms ha uppsåt till gärningen eller inte.

Resultatet från dagens lagstiftningen blir därmed att det finns en stor skillnad när ett straffbart frihetsberövande uppstår för polis å sin sida och säkerhetspersonal å andra sidan. Då detta inte framstår varit lagstiftarens avsikt utan snarare missats under förarbetena till brottsbalken så menar jag att starka skäl finns till att överväga att frihetsberövande ska straffas redan vid oaktsamhet.

Intressant nog har det både i praxis och doktrin bedömts vara möjligt att döma en individ som begått ett felaktigt envarsgripande för ofredande istället för olaga frihetsberövande trots att båda bestämmelserna kräver uppsåt. Anledningen till att uppsåt anses föreligga för ofredande och inte för frihetsberövandet diskuteras inte särskilt i domarna vilket gör det svårt att följa rättens syn på uppsåtsproblematiken.

I ett avgörande från hovrätten över Skåne och Blekinge så gör en privatperson invändningen att han ansåg sig agerat inom ramen för ett envarsgripande¹⁴⁹. Hovrätten väljer dock att helt bortse från invändningen och dömer personen till ansvar för både olaga tvång och ofredande. Jag menar att domen i detta avseende förtjänar kritik då ingen diskussion förts huruvida uppsåt för gärningen förelegat eller ej.

Även HD har i ett rättsfall från år 1978 dömt en man för ofredande efter att han på felaktiga grunder envarsgripit en person.¹⁵⁰ Detta rättsfall lyfts fram i litteraturen som en bekräftelse på att en person som invänder att denne saknat uppsåt till brott med hänvisning till att denne genomfört ett envarsgripande iallafall kan dömas till ansvar för ofredande¹⁵¹. Jag kan dock inte utläsa av domskälen anledningen till att HD i det aktuella fallet ådömer ansvar för ofredande trots att

---

¹⁴⁷ Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04

¹⁴⁸ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12

¹⁴⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge 2014-10-01, mål B 661-14

¹⁵⁰ NJA 1978 s.67

¹⁵¹ Peter Fitger et al. *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]* 24:36

domstolen accepterar att personen trot sig agera inom envarsgripande lagstiftningen. Rätten finner således att åtminstone ett likgiltighetsuppsåt föreligger i relation till ofredandet men inte till olaga frihetsberövandet. Anledningen till detta resonemang har jag svårt att spekulera i då de båda brotten ställer samma krav på uppsåt. Det jag kan se är ett behov från domstolens sida att markera det felaktiga i den ingripande partens agerande utan att för den sakens skull ådöma ansvar för ett så allvarligt brott som olaga frihetsberövande. Detta utgör dock mina egna spekulationer och jag kan endast konstatera att det finns ett behov av ytterligare prejudikat som specificerar vilka krav på uppsåt som ställs för brottet ofredande och hur ett felaktigt envarsgripande ska bedömas i relation till detta brott.

Vid sidan av de rättsliga påföljderna öppnas flera andra rättigheter upp vid ett felaktigt envarsgripande för den som blivit utsatt. Det primära är rätten till nödvärn. Hovrätten över Skåne och Blekinge konstaterar i RH 1998:90 att då ett otillåtet envarsgripande genomförs har den gripne rätt till nödvärn mot den ingripande parten. Domstolen väljer till och med att konstatera att agerandet som den ingripande parten genomförde åtminstone utgjort ofredande objektivt sätt vilket föranledde att den utsatte hade rätt till nödvärn. Att domstolen väljer att poängtera att det endast rört sig om ofredande ur ett objektivt perspektiv visar på att rätten inte anser att brottet är subjektivt täkt och ofredande inte kan komma i fråga. Våldet mot den ingripande personen utgjordes av ett knytnävslag mot ansikte vilket skapade kraftigt blodflöde. Detta ansåg dock HD var inom ramen för nödvärn. Denna dom skapar dock flera frågeställningar. Om man anser att gränsen är så pass tydlig att en gripen person direkt får använda förhållandevis kraftigt våld mot en ingripande person så öppnar det upp för många privatpersoner att själva göra en bedömning av om ett ingripande är tillåtet eller ej. Detta istället för att invänta polis som måste anses vara det alternativ att föredra istället för att utdela kraftigt våld mot en individ som trott sig kvarhålla rätt person. Jag är tveksam till att domstolen hade ansett att ett liknade förfarande hade varit tillåtet om en polisman hade utsatts för våld efter ett felaktigt gripande. Bedömningen om agerandet varit försvarligt eller ej bör enligt mig innefatta tidsperioden den misstänkte måste kvarstanna och om polis är på väg. Att använda kraftigt våld för att ta sig loss när personen inom kort kommer träffa polis och därefter kan genomföra en anmälan bör påverka vad som anses uppenbart oförsvarligt. Hovrätten för västra Sverige uttrycker dock ett liknande resonemang som den tidigare nämnda domen från HD. I det fallen förflyttades en person 50 meter och utsatte under transporten väktarna för sparkar, slag och rivningar vilket resulterade i blodvite. Detta ansåg hovrätten vara inom ramen för nödvärn då förflyttningen inte ansågs tillåten¹⁵². Domstolen väljer därmed att återigen ge stort utrymme för nödvärn.

---

¹⁵² RH 2008 s.58

6.5 Hur får ett envarsgripande avslutas?

Frågan om bevakningspersonalen själva kan besluta om att släppa en person har behandlats av Lagrådet i samband med en föreslagen lagändring om införande av ”snattofonen”. Tanken var att man genom ett telefonsamtal kunde förhöra en gripnen på plats utan att en polispatrull kom till platsen och därefter själva släppa den gripne. Regeringen ansåg att nuvarande lagstiftning inte tillät en person som genomfört ett envarsgripande att fatta ett sådant beslut¹⁵³. Lagrådet delade inte denna uppfattningen. Lagrådets åsikt var att huvudsyftet med lagen är att polisen ska överta gripandet och pröva om det ska kvarstå, inte primärt för att kontrollera lagligheten i gripandet. Lagrådet menade därför att det antagligen inte finns några lagliga hinder mot att släppa en person och lagrådet ställer den retoriska frågan vilket brott det i så fall skulle röra sig om. Göta hovrätt instämmer i en dom från 2013 och kräver att ett frihetsberövande upphör så fort misstanken sjunker under de beviskrav som ställs upp i 24 kap 7 § andra stycket RB¹⁵⁴. Jag delar Lagrådets och Göta hovrätts bedömning med hänvisning till proportionalitetsprincipen. Att tvinga ett frihetsberövande att bestå trots att det överstigit den tid som anses proportionerligt av den ingripande parten framstår som främmande i en stat där frihetsberövande är det yttersta tvångsmedlet.

7. Bedrägligt beteende i kollektivtrafiken

7.1 Vad utgör brottet bedrägligt beteende i kollektivtrafiken?

När det kommer till bedrägligt beteende är det främst två situationer i kollektivtrafiken som kan bli aktuella. Antingen ska individen begagna sig av *transport* eller *annat dylikt*¹⁵⁵.

Begagna sig av *transport* förefaller vara relativt klart. Personen måste ha i någon mån, tillgodogjort sig av en transport. Detta borde innebära att en individ måste färdas ett visst avstånd så den de facto har transporterats. Det innebär att om ett färdmedel stannat, och givit folk möjlighet att stiga på, så bortfaller möjligheten att genomföra en biljettkontroll och sedermera envarsgripa eventuella passagerare som inte kan presentera ett giltigt färdmedel för bedrägligt beteende i enlighet med detta rekvisitet. En trafik tjänsteman måste därför kontrollera att alla på transportmedlet varit på det aktuella fordonet när det har rört sig för att åtminstone de objektiva förutsättningarna ska vara uppfyllda.

När det kommer till rekvisitet *annat dylikt* är det desto mera oklart och i min mening betydligt mera öppet för tolkning. Det krävs ett agerande som är mycket likt de övriga rekvisiten i 9 kap 2 § andra stycket BrB, nämligen *husrum, förtäring, transport* eller *tillträde till föreställning* för att detta

---

¹⁵³ *Förenklad handläggning av snatteribrott*, Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2005-02-07, Lagrådet

¹⁵⁴ Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12

¹⁵⁵ 9:2 § st 2 Brottsbalken (1962:700)

rekvisitet ska bli aktuellt¹⁵⁶. I litteraturen räknas bland annat nöjesfält, idrottstävling, privat parkeringsplats eller en perrong upp som platser ditt man kan tilldömas ansvar i enlighet med rekvisitet *annat dylikt*¹⁵⁷. Jag menar dock att påståendet att en perrong utgör en sådan plats som ryms inom *annat dylikt* saknar stöd i både förarbeten eller praxis. I ett avgörande från Göta hovrätt så konstaterar hovrätten att det krävs två rekvisit för att en plats ska vara kategoriserad som *annat dylikt*¹⁵⁸. Det krävs dels att det är frågan om en tjänst och dels att tjänsten i normalfallet är riktad mot allmänheten. Jag har dock svårt att se en perrong som en tjänst. För att en tjänst ska uppstå krävs enligt min mening att någon erbjuder en tjänst av visst värde och som en person skulle begagnat sig av vilket inte är fallet här. En perrong kan knappast anses vara en tjänst.

När det kommer till föreställningar så som bio eller teater stadgas det dock särskilt att det räcker att någon begagnar sig av *tillträdet till en föreställning*. Detta innebär till skillnad från när någon begagnar sig av *transport*, att det räcker med att personen tar sig innanför avspärningarna runt en föreställning så har denne brutit mot det aktuella rekvisitet¹⁵⁹.

Detta innebär att det inte krävs någon vinning utan att man endast begagnat sig tillträde till platsen. Jag menar dock att platsen i sig inte är jämförbar. Då en bio, teater eller cirkus är platser som man har till mål att ta sig till är en perrong endast en plats där man sedermera har det lättare att ta sig till det slutliga målet, nämligen ett transportmedel.

Frågan om brottet bedrägligt beteende omfattar personer som bereder sig tillträde till perrongen är dock inte klarlagd i högre rätt och jag bedömer således rättsläget oklart även om jag kan påvisa visst stöd för att så inte är fallet¹⁶⁰.

7.2 När får ett envarsgripande för bedrägligt beteende genomföras i kollektivtrafiken?

I dagens kollektivtrafiksystem förekommer ett flertal olika former av biljettkontroller och varje typ erbjuder olika tolkningar av vad som kan anses som bar gärning eller ej. Det är framförallt två typer som kommer granskas. De som genomförs på själva transportmedlet och de som genomförs så pass långt bort så man inte har visuell kontakt med fordonet. Varje situation kommer därefter att tests mot rekvisiten *transport* och *annat dylikt* som diskuterats under 7.1.

Om kontrollen görs så pass långt ifrån färdmedlet att man inte med säkerhet kan konstatera att passageraren varit ombord transportmedlet uppstår flera frågetecken och problem. Under avsnitt fem har HD i två separata fall konstaterat att envarsgripande då man inte sett brottet kan bedömas

---

¹⁵⁶Jareborg, Nils, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* s.231

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ RH 1993:8

¹⁵⁹ Dahlström, Strand och Westerlund. *Brott och påföljd*, s234

¹⁶⁰ RH 1993:8

vara både tillåtet och inte tillåtet tillsynes baserat på huruvida rätt person gripits¹⁶¹. Doktrin ställer även upp krav på att det ska vara uppenbart att en viss person har begått brottet. Om en kontroll genomförs vid spärrarna i Stockholms tunnelbana görs detta enligt författarens erfarenhet normalt så långt bort att det inte går att se färdmedlet. Hur stor är då risken att en person som inte tillägnat sig av transporten grips? En överväldigande majoritet som passerar utgångsspärrarna har naturligtvis tillägnat sig av en transport till platsen. I min mening finns dock flera och goda skäl för personer som väljer att inte ta ett visst färdmedel utan vill lämna perrongen utan att gått på något färdmedel. En trafiktjänsteman har av förklarliga skäl ingen möjlighet att på exempelvis Stockholms centralstation ha koll på vilka som passerat in på samma station eller ej.

Denna utformning skapar stora problem i dagens samhälle. I en tunnelbana så är vagnarna så många att det hade krävts ett orimligt stort antal trafiktjänstemän för att genomföra en kontroll vid själva vagnen. Tiden mellan stationerna är också så korta att det inte ges möjligheten att kontrollera färdmedlet under resans gång. Detta tycks även vara det enda möjliga sättet att uppfylla de krav 9 kapitlet 2 § andra stycket ställer upp med hänsyn till rekvisitet att *begagna sig av transport*.

Nästa fråga är dock om man kan använda sig av rekvisitet *annat dylikt* för att stödja ett envarsgripande innanför exempelvis spärrarna men utan synhåll av transportmedlet. Som konstaterats under föregående avsnitt är det oklart huruvida perrongen ens omfattas av bedrägligt beteende lagstiftningen. Väljer man att utgå från att så är fallet krävs det även att gripandet är gjort på ”bar gärning eller flyende fot” enligt 24 kap 7 § andra stycket RB.

Låt oss då säga att likt Jönköpings länstrafik rutiner har biljettkontrollen genomförs på plats på färdmedlet och trafiktjänstemännen därmed helt eliminerat risken att personen inte begagnat sig av transportmedlet. Med vilken säkerhet kan man slå fast att personen inte har gjort rätt för sig? Det är enligt Stockholms landsting ett vanligt tillvägagångssätt att många väljer att helt sonika gå förbi en biljettkontroll¹⁶². I detta läget är då frågan med vilken säkerhet vet man att personen inte har biljett? Man får inledningsvis konstatera att mycket talar för att en person som har detta tillvägagångssätt inte har ett giltigt färdmedel. Att stanna och uppvisa ett sådant hade tagit mycket kort tid och att undvika en kontroll torde ge en viss indikation på att personen är inte gjort rätt för sig. Men när denna misstanke verkligen upp till en bar gärning? Man skulle kunna argumentera för att situationen är likt NJA 1994 s.48. Fallet rör en person vars bil just blivit utsatt för inbrott och som ett par minuter senare lokaliserar en person som han griper¹⁶³. Här var dock den gripne ensam mitt i natten, inte i en tunnelbana där mycket folk rör sig. Detta torde visa att högre krav måste ställas i tunnelbanan för att inte förväxling ska ske, och som tidigare noterat, att faktiskt rätt person grips.

---

¹⁶¹ NJA 1978 s67 och NJA 1994 s48

¹⁶² *Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken*, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting

¹⁶³ NJA 1994 s.48, se även avsnitt 5.1.2

Alternativen till att personen inte uppvisar ett giltigt färdbevis kan vara flera. I en uppmärksam video från Youtube som spreds brett efter att ett flertal av Västtrafiks trafik tjänstemän ”stängt in” en kvinna vid sitt säte genom att ställa sig framför henne och därmed hindra henne att lämna vagnen framgår det tydligt att kvinnan fått en panikreaktion och vill lämna spårvagnen¹⁶⁴. Klippet visar en diskussion där kvinnan å sin sida hävdar att hon har ett giltigt färdmedel och trafik tjänstemännen å sin sida hävdar motsatsen och inväntar polis. Ingripandet skedde ombord på ett transportmedel vilket innebär att bedrägligt beteende ligger för handen i fall där giltig biljett saknas. Om, som i detta fallet, personen vill ta sig av av andra skäl, så uppstår återigen frågeställningen om bar gärning.

En variant på tidigare nämnda problem är det faktum att olika biljettyper kräver att personen medför student- eller ungdomsintyg. Det är därför vanligt att en trafik tjänsteman tillfrågar personen som uppvisar en sådan biljett att även visa upp det medföljande intyget. I ett avgörande från Göta hovrätt uppmanades en gravid utländsk kvinna att kvarstanna på platsen för att underlätta processen med att fastställa hennes ålder och därmed om hon skulle påföras en tilläggsavgift för att åkt på en ungdomsbiljett¹⁶⁵. Kvinnan kunde inte sitt personnummer och hade ingen identitetshandling. Kvinnan ombedes följa med till en avskild plats och under 20 minuters tid samtalades det. trafik tjänstemannen hävdar bestämt att hon inte var gripen utan ”att så länge hon kvarstannade var hon inte gripen”¹⁶⁶. Då domen primärt avhandlade en efterföljande händelse så kom inte denna fråga under rättens prövning vilket jag bedömer hade varit av stor vikt. Jag menar dock att domen har stor relevans av två andra skäl. Dels visar den på hur trafik tjänstemannen tolkar lagstiftningen och möjligheten till att be folk kvarstanna, och dels domstolens syn på denna typ av agerande. Jag anser det uppseendeväckande att domstolen inte väljer att vidareutreda frågan om förfarandet utgjorde ett frihetsberövande och i så fall om förutsättningar förelåg för ett envars gripande. När det kommer till vilken säkerhet man kan avgöra om någon är för gammal för en viss biljett bedömer jag det som ännu mer osäkert än vad som gäller när någon inte kan prestera ett färdbevis i huvudtaget. Såvida det inte skiljer avsevärt i ålder så bedömer jag det som att en trafik tjänsteman inte med någon säkerhet alls kan säga hur gammal en viss person är och således långt ifrån rekvisitet *uppenbart* som bedöms krävas för en bar gärning¹⁶⁷.

7.3 Uppsåt

Under avsnitt 6.4 har jag avhandlat den problematik med uppsåt som ett envars gripande för med sig med hänsyn till eventuella brottslighet som den ingripande parten gjort sig skyldig till. Här avser jag att behandla problematiken kring den gripnes uppsåt.

---

¹⁶⁴ Youtube [<https://goo.gl/Miafjs>] 2017-03-18

¹⁶⁵ Göta hovrätt 2012-03-13, mål 2579-11

¹⁶⁶ Göta hovrätt 2012-03-13, mål 2579-11 s.6 av bilaga A

¹⁶⁷ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?* s.220

Innan man kan avhandla var gränsen för ”bar gärning” går måste man se på det uppsåtsrekvisitet brottet bedrägligt beteende uppställer. Om en person konfronteras och denne hävdar att han inte visste att biljettens giltighetstid gått ut eller att denne tappat biljetten är frågan vilken hänsyn en person som genomför gripandet ska ta till en sådan invändning. Jönköpings länstrafik har i sin manual instruerat sina trafiktjänstemän som utför biljettkontroller att inte ingripa om personen hävdar att denne kastat biljetten och står vid dörren och ska av. Sitter däremot personen ner mer än 1 meter från utgången ska tilläggsavgift utfärdas¹⁶⁸. Frågeställningen om vilken hänsyn en person som genomför ett envarsgripande ska ta till det uppsåt den misstänkte haft behandlas varken i litteraturen eller i praxis och jag kommer därför göra min tolkning av frågeställningen med stöd av mera generella rättsprinciper. Till skillnad från butiksmiljö där det får anses mycket svårt att råka gå ut med en tv eller liknande torde många upplevt att man tappat bort en biljett eller liknande. Frågan är då om någon liknande invändning kan påverka lagligheten i ett envarsgripande. Obestridligt är att om uppsåt saknas rör det sig inte om ett bedrägligt beteende utan den enda sanktionen som kan bli aktuell är en tilläggsavgift. Rent objektivt framstår därmed en invändning om borttappad biljetter leda till att den som planerar att genomföra gripandet är långt ifrån en bar gärning. Detta är både en sannolik och rimlig invändning i många fall. Det är dock inte svårt att inse den problematik ett sådant resonemang hade skapat. Samtliga gripna hade invänt att deras agerande inte hade skett uppsåtligt. Att därefter kräva att en trafiktjänsteman gör en korrekt bedömning inte bara utefter de objektiva men även de subjektiva förutsättningarna för att genomföra gripandet framstår som mycket svårt. Det skulle även i praktiken göra det omöjligt att tillämpa den aktuella lagregeln. Jag menar att ytterligare lagregler inom detta området krävs för att upprätthålla en acceptabel förutsägbarhet och därmed en rättssäker process vid lagföringen av alla brott, inklusive bedrägligt beteende. Lagstiftaren måste specificera vilken hänsyn trafiktjänstemän, och för den delen andra yrkesgrupper som yrkesmässigt utnyttjar 24 kap 7 § andra stycket RB, ska ta till en invändning om bristande uppsåt.

7.4 Proportionalitetsprincipen

En frågeställning som uppkommit under denna uppsats genomförande är om ett envarsgripande av ett brott likt bedrägligt beteende eller snatteri ens kan anses överensstämma med proportionalitetsprincipen. I ett uttalande har en representant från polismyndigheten uttryckt att ett ingripande vid bedrägligt beteende i kollektivtrafiken förvisso var tillåtet, men inte proportionerligt med hänsyn till brottets beskaffenhet¹⁶⁹. Detta uttalande framstår sakna all grund då flertalet domar har konstaterat att ingripanden får göras och att även våldsanvändning är proportionerligt vid brott av denna ringa karaktär¹⁷⁰.

---

¹⁶⁸ Manual för biljettkontroll del 2, s.4

¹⁶⁹ <https://goo.gl/VTSwno>, Svenska dagbladet, Hämtat 2017/03/18

¹⁷⁰ B 7998-05 Meddelad 2006-10-07

7.5 Åtalsbegränsning

Effekten av den åtalsbegränsning som är kopplad till bedrägligt beteende på envarsgripande är helt utelämnad i både praxis, doktrin och förarbeten. Ett envarsgripande ska som tidigare nämnts ske med iakttagelse av de förutsättningar och den ordning som normalt gäller för gripanden¹⁷¹. Eftersom en åklagare bara ska väcka åtal om det är påkallat från allmän synpunkt enligt åtalsbegränsningen, påverkar detta polisens möjlighet att genomföra ett gripande. Detta eftersom ett gripande som en polisman genomför endast får genomföras om det finns grund för anhållan och anhållan endast får genomföras om det finns grund för häktning vilket åtalsbegränsningen starkt begränsar. Mot detta står dock ändamålsprincipen och envarsgripande institutet som sådant. Att ställa för höga krav på envar som med begränsade juridiska kunskaper genomför ett gripande för samhällets väl men jag, vilket också doktrin framhåller, är att anse som orimligt¹⁷². Att hänsyn skulle tas till det faktum att det förekommer en åtalsbegränsning går även emot den ändamålsprincip som reglerar lagstiftningen. Ändamålet i RB 24:7 andra stycket är tydligt att genomföra envarsgripande för brott där fängelse kan följa. Inget i lagtexten ger indikationer på att hänsyn ska tas till efterföljande processuella bedömningar som eventuellt skulle göras av en åklagare¹⁷³. Jag menar därför att mycket talar för att åtalsbegränsning inte ska påverka möjligheten att genomföra ett envarsgripande för bedrägligt beteende. Likväl är frågan inte i sitt fullo utredd och Stockholms läns landsting bedömer att osäkerheten får negativa konsekvenser vid genomförandet av envarsgripande och är av flera skäl att Stockholms läns landsting väljer att inte genomföra envarsgripanden förrän lagstiftningen är tydligare¹⁷⁴. Jag instämmer i denna analys och noterar att envarsgripande lagstiftningens utformning även här måste föredras för att öka förutsägbarheten och så även rättssäkerheten.

8. Avslutande analys

Den tes jag använde mig av vid uppsatsens början byggde på antagandet att det finns allvarliga brister i dagens lagstiftning rörande envarsgripande. Vidare påstod jag att lagstiftningen inte var anpassad för dagens situation och att detta fick allvarliga konsekvenser för både de som blir utsatta och de som ingriper.

Jag menar att min uppsats har visat på flera allvarliga brister i 24 kap 7 § andra stycket RB och brottet bedrägligt beteende. Det mest centrala frågan har kretsat kring vad som kan anses utgöra ”bar gärningen eller flyende fot” i kollektivtrafiken. Min tolkning av rekvisitet är att det i princip är omöjligt att nå upp till det beviskrav, bar gärning, som ställs för att få genomföra ett envarsgripande

---

¹⁷¹ Se avsnitt 5.1.5 ”Generella regler kring genomförandet av envarsgripande”

¹⁷² Ågren, *Trafiktjänstemäns befogenheter*, s.536

¹⁷³ Ågren, *Trafiktjänstemäns befogenheter*, s.536

¹⁷⁴ *Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken*, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting s.12

i kollektivtrafiken. Jag menar att för att nå upp till de högt uppsatta kraven på bar gärning krävs mer än en vägran att uppvisa giltigt färdmedel. Denna slutsats bygger jag på framförallt två omständigheter. För det första finns det så pass många alternativa förklaringar till att en individ inte kan eller vill visa upp ett giltigt färdmedel. Detta kan röra sig om att denne tappat bort, råkat radera SMS-biljetten eller inte vill samarbeta av ideologiska skäl. Personen har i de fallen betalt för att åka och gör därmed sig inte skyldig till bedrägligt beteende. För det andra så är det inte ens klart att många områden där kontrollen görs idag, exempelvis spärrområden och perronger ens omfattas av brottet bedrägligt beteende.

Efter att konstaterat att stora brister finns på den objektiva sidan av både brottet bedrägligt beteende och envarsgripande lagstiftningen så har jag även granskat vilka problem som finns kring den subjektiva sidan. Brottet bedrägligt beteende kräver uppsåt vilket jag har visat kan innebära stora problem. Hur bedömer man någons invändning att denne trott sig ha rätt biljett eller att denne köpt fel typ av färdmedel? Den exakta påverkan en sådan invändning ska få är inte exakt klarlagt vilket jag menar skapar osäkerhet hos personer som ska genomföra ett envarsgripande. En ny lagstiftningen alternativt vägledande praxis i frågan borde därför vara på sin plats för att ge trafik tjänstemän tydligt utrymme att hantera personer som gör invändningar om bristande uppsåt.

Undantag från statens våldsmonopol måste ha starka skäl och vara väl avvägda¹⁷⁵. I 24 kap 7 § andra stycket RB finns förvisso en mekanism som är till för att förhindra missbruk, nämligen kravet att skyndsamt överlämna till polis. Det finns däremot inga krav på att envarsgripandet inte får ske i organiserad verksamhet utan tillstånd och kontroll av lämplighet av personerna som genomför det eller andra offentliga kontrollmekanismer som ska kontrollera hur verksamheten bedrivs i stort. Det faktum att säkerhetsbranschen nu blivit större än den reguljära polisiära verksamheten numerärt sett torde innebära att det behövs mycket tydliga begränsningar på säkerhetsföretagen för att undvika att hela rättskipningsprocessen tas över av privata element.

Ett viktigt steg att hålla privata aktörer som regelbundet genomför envarsgripanden ansvariga och därmed öka rättssäkerheten är enligt min mening att införa ett oaktsamhetsbrott i samband med frihetsberövande likt polisens tjänstefel. Jag har visat på flera rättsfall där individer som begått felaktiga frihetsberövanden frikänns då de invänder att det inte fanns uppsåt till gärningen. Att sådana invändningar accepteras av individer som dagligen gör frihetsberövanden är enligt min mening absurt och högre krav måste kunna ställas på dessa individer för att säkerställa att frihetsberövanden genomförs rättssäkert. Ett ytterligare steg jag lyft fram för att öka rättssäkerheten och minska missbruk inom den privata säkerhetsbranschen är att kräva att gruppen ska lyda under objektivitetsprincipen. Risken är enligt min mening stor att personer väljs ut efter yttre karakteristika och att helt enkelt göra detta otillåtet bör ge en handlingsdirigerande effekt.

---

¹⁷⁵ Ågren, *Trafiktjänstemäns befogenheter*, s.529

Att en lagstiftningen bedöms rättssäker grundar sig normalt sätt i att det finns en förutsägbarhet och proportionalitet i en lagstiftning. Jag har visat på flera delar av envarsgripande lagstiftningen som är så pass oklar att förutsägbarheten påverkas negativt. Om lagstiftningen är så pass oklar när det kommer till vårt samhälles mest allvarliga tvångsmedel, nämligen frihetsberövandet, riskerar det att allvarligt påverka enskildas rättssäkerhet. Detta påverkar dock inte bara de som utsätts utan även de som ingriper. Vid sidan av detta har jag även kunnat visa på att problematiska åtgärder ur ett proportionerligt perspektiv. Det faktum att barn kan gripas och kvarhållas utan en bortre gräns vid brottslighet som normalt sett straffas med böter måste anses anmärkningsvärt. Jag instämmer förvisso i att det krävs en lagstiftning som möjliggör gripande av barn, något annat hade enligt min mening fått orimliga konsekvenser då denna grupp blivit närmast ”straffimmuna” i annat fall. Dock krävs enligt min mening betydligt tydligare lagstiftning som ställer krav på polisen att anlända inom vissa tidsramar för att säkerställa att frihetsberövandet är så kort som möjligt. Detta för att risken att gripandet bryter mot proportionalitetsprincipen måste anses uppenbar om gripandet drar ut på tiden. I dagsläget slås endast fast att personen ska skyndsamt överlämnas, vilket jag tolkar som en uppmaning att skynda sig och inte en direkt skyldighet för polisen att agera omedelbart eller med en mycket kort tidsgräns vilket hade varit mer lämplig när barn är frihetsberövade.

Det faktum att motiven till 24 kap 7 § andra stycket RB slår fast att ett envarsgripande ska genomföras med iakttagande av i allt väsentligt de förutsättningar och den ordning som gäller för gripande i allmänhet skapar även det problem¹⁷⁶. Detta uttalande har i praxis tolkats som att en person får först envarsgripas om denne avser att lämna platsen då ett gripandes avsikt ska vara att säkerställa att personen lagförs¹⁷⁷. Detta innebär att en trafik tjänsteman vid varje ingripande måste göra en bedömning huruvida det föreligger risk att den gripne lämnar platsen eller ej. I den aktuella domen rörde det sig förvisso om att den gripne skulle in till sitt eget hem men jag menar att detta borde även kunna innebära att ett envarsgripande inte kan genomföras om personen är hemlös och alltid uppehåller sig på en viss plats. En sådan analogi är förvisso spekulationer från min sida men jag menar att med stöd av motivens lydelse i kombination av praxis så kan ett sådant resonemang inte uteslutas. Den ingripande parten skulle därför få vänta till den misstänkte personen försökte lämna platsen innan ett gripande kan genomföras. Detta menar jag är orimligt höga krav att ställa på en trafik tjänsteman och skapar tillsammans med andra regler, mycket osäkerhet kring tillämpningen av 24 kap 7 § andra stycket RB.

Min slutsats blir således att den lagstiftning vi har i dagsläget måste göras om i grunden om det ska gå att effektivt och rättssäkert bekämpa personer som utnyttjar transportmedel utan att göra rätt för sig. Jag ställer mig därför bakom den slutsats som Stockholms stads landsting gör i sitt remiss svar där dom bedömer att en ny lagstiftningen är nödvändig¹⁷⁸.

---

¹⁷⁶ Se punkt 5.5

¹⁷⁷ RH 2013:32

¹⁷⁸ *Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken*, Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting s.1

De förslag på förändrade lagar och regler jag dragit slutsaten skulle behövas skulle dock leda till ökade krav vilket i sin tur skulle kräva övervakning från myndigheter och ytterligare utbildning i takt med att befogenheterna ökar. Frågan är om man inte ska överväga att återskaffa tunnelbana polisen i en ny form där dessa myndighetspersoner agerar på samtliga kollektivtrafikslag och agerar mot all form av brottslighet inklusive bedrägligt beteende.

9. Källor

Litteratur

Berggren, Nils-Olof och Johan Munck, *Polislagen: en kommentar*, Tredje upplagan, Stockholm:Norstedt 2015

Dahlström, Mats, Anette Strand och Gösta Westerlund, *Brott och påföljder*, femte upplagan, Stockholm:Bruun juridik 2014

Ekelöf, Per Olof, Torleif Bylund och Henrik Edelstam, *Rättegång III*, Stockholm:Norstedt, 2006

Fitger, Peter, Monika Sörbom, Tobias Eriksson, Per Hall, Ragnar Palmkvist och Cecilia Renfors, *Särtryck ur rättegångsbalken: [kap 19-28, 36]*, Stockholm:Norstedts juridik, 2012

Holmqvist, Lena, Madeleine Leijonhufvud, Per Ole Träskman, Suzanne Wennberg, *Brottsbalken: en kommentar*. Del 2, sjunde upplagan, Stockholm:Norstedts 2013

Jareborg, Nils, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, andra upplagan, Uppsala:ustus 2015
Leijonhufvud, Madeleine, Suzanne Wennberg, *Straffansvar*, Åttonde upplagan, Visby:Norstedts 2009

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?* Andra upplagan, Stockholm: Thomson Fakta, 2009

Noree, Annika, *Laga befogenheter*, Stockholm:Jure 2000

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Tredje upplagan, Stockholm:Norstedts 2015

Sjöholm, Erik, *När och hur får polisen ingripa? Polisrättens allmänna grunder*, Stockholm:Norstedts 1978

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel*, femte upplagan, Stockholm:Bruun Juridik 2013

Ågren, Jack *Trafiktjänstemäns befogenheter vid fall av bedrägligt beteende och spärrforcering*, Lars Heuman (red.) Festskrift till Suzanne Wennberg Stockholm:Norstedts juridik, 2009

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1971 s. 245

NJA 1977 s. 329

NJA 1978 s. 67

NJA 1978 s. 356

NJA1990 s. 324

NJA 1990 s.210

NJA 1994 s. 48
NJA 2000 s. 302
NJA 2005 s. 237
NJA 2009 s. 234

Hovrätten

RH 1987:7
RH 1993:8
RH 1998:90
RH 2003:31
Göta hovrätt, 2005-04-13, mål B 817-04
Svea hovrätt, 2006-10-13, mål B 7998-05
RH 2008:58
RH 2009:20
Hovrätten för västra Sverige, 2011-09-21 mål B 3708-10
Göta hovrätt, 2012-03-13, mål 2579-11
RH 2013:17
RH 2013:32
Göta hovrätt 2013-04-25, mål 1395-12
Hovrätten över Skåne och Blekinge, 2014-10-01, mål B 661-14
Svea hovrätt, 2014-11-18 mål 4556-14
Hovrätten för västra Sverige, 2015-11-02 mål B 3018-15
Göta hovrätt 2012-03-13, mål B 2579-11

Offentligt tryck

JO

JO:s ämbetsberättelse 2000/01, s.137 ”Snattefönen” – polisens användning av förenklad utredning vid butikssnatterier

SOU

SOU 1926:32 Rättegångsväsendets ombildning

SOU 1938:44 Förslag till rättegångsbalk
SOU 1971:10 Snatteri betänkande
SOU 1978:33 Ordningsvakts betänkande
SOU 1982:39 Stöld i butik betänkande
SOU 2002:44 Snabbare lagföring - Snatteribrott

Förarbeten

NJA II 1962 s.118
Prop. 1975/76:209
NJA II 1980 s.314
prop. 1983/84:187
NJA II 1987 s. 539
prop. 1992/93:210 s.303 ang. om ny ordningslag m.m
Prop. 1999/2000
Prop. 2012/13:78 s.9 ang. våldsmonopol

Föreskrifter från kommunala bolag

BK-instruktioner Del 1 - Allmänna föreskrifter, Jönköpings länstrafik Dnr LJ 2013/1056
Riktlinjer, biljettkontroll 2016-07-13 Version 3.9, Västtrafik

Lagrådsremiss

Lagrådsremiss, *Försöksverksamhet med förenklad handläggning av snatteribrott*, 20 januari 2005

Remissvar

Remissvar avseende DS 2016:9, ny lag om tilläggsavgift för kollektivtrafiken, Trafikförvaltningen
Stockholms läns landsting, TN 2016-0628

Författningar

Polislagen (1984:387)
Brottsbalken (1962:700)
Brottsbalkens promulgationslag (BrP)
Rättegångsbalken (1942:740)

Ordningslagen (1993:1617)

Lagen om tilläggsavgift i kollektiv persontrafik (1977:67)

Med särskilda bestämmelser om unga lag överträdare Lag (1964:167)

Rikspolisstyrelsens föfattningssamling 2012:18 FAP 579-2

Övriga svenska myndighetspublikationer

Åklagarmyndigheten, Sammanställning av bötespraxis, RättsPM 2012:07, 2016

EU dokument

Confederation of European Security Service, *Private Security services in Europe*, CoESS Facts and figures, 2013

Artiklar

JT 2000/01

SVJT 1990/284

Elektroniska resurser

Webbsidor

Svenska dagbladet [<https://goo.gl/MHsksH>] 2017-03-02

Svenska dagbladet [<https://goo.gl/mnHmh0>] 2017-02-19

Svenska dagbladet [<https://goo.gl/oavcIV>] 2017-03-01

Göteborgsposten [<https://goo.gl/vcste6>] 2017-01-22

Göteborgsposten [<https://goo.gl/rQsjUu>] 2017-01-25

Youtube [<https://goo.gl/Miafjs>] 2017-03-18

framtid.se [<https://goo.gl/5BD6iJ>] 2017-03-16

Elektroniska lagkommentarer

Fitger, Peter, Monika Sörbom, Tobias Eriksson, Per Hall, Ragnar Palmkvist och Cecilia Renfors, Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo Internet

Fitger, Peter, Monika Sörbom, Tobias Eriksson, Per Hall, Ragnar Palmkvist och Cecilia Renfors, 24 kapitlet Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo Internet

Fitger, Peter, Monika Sörbom, Tobias Eriksson, Per Hall, Ragnar Palmkvist och Cecilia Renfors, 24:2 § Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo Internet

Fitger, Peter, Monika Sörbom, Tobias Eriksson, Per Hall, Ragnar Palmkvist och Cecilia Renfors, 24:6 §
Rättegångsbalken (1942:740), lagkommentar, Zeteo Internet

Jag, Henrik Bjerkholm, registrerades första gången på kursen VT-2017 och har inte deltagit i något tidigare examinationstillfälle.